

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZIŅĀTŅU FAKULTĀTE
ĀZIJAS STUDIJU NODAĻA

AB SIDU IMP RIJAS SADRUMSTALO^{TM}AN S

BAKALaura DARBS

Autors: **Rad enko Andrejs**

Studenta apliecības Nr.**ar10085**

Darba vadītājs: **J nis Priede**

RĪGA 2013

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā „Abāsīdu Impērijas sadrumstalošanās” tiek izskatīts gandrīz četru gadsimtu ilgs laika posms no Abāsīdu dinastijas nākšanas pie varas kalifātā līdz Abāsīdu impērijas norietam un kalifāta sabrukumam. Pētījums tika veikts izmantojot pieejamos orientālistu avotus šajā jomā. Bakalaura darba galvenais mērķis – veikt Abasīdu impērijas pastāvēšanas laikā iekšpolitikas un ārpolitikas analīzi un noraksturot faktorus, kas izsauca Abāsīdu impērijas norietu. Pievēršoties plašajam orientālistu rakstu klāstam, bija iespējams noteikt galvenos kalifāta attīstības novirzienus pirms Abāsīdu dinastijas nākšanas pie varas, saprast un noteikt faktorus, kas deva iespēju gāzt Omeijādu dinastiju un sagrābt varu, kā arī saprast to, kāda nozīme kalifāta četru gadsimtu pastāvēšanai bija turpmākas islāma pasaules veidošanai. Bakalaura darbs sastāv no piecām daļām, kas dod iespēju iepazīties ar Abāsīdu dinastijas nākšanu pie varas, tās valdīšanas laiku un turpmāko sadrumstalošanos.

SUMMARY

The bachelor's study „The Fragmentation of the Abbasid” depicts the situation in the Abbasid Empire in the course of four centuries i.e. since the Abbasid dynasty imposed its authority on the Islamic Caliphate to its declining years and the breakout of the Caliphate. The study of the above mentioned process was carried out basing upon the sources of orientalists available. Taking advantage of broad stratum of these sources it became possible to determine the main ways of the development of the Caliphate before the Abbasid coming to power and define reasons that made it possible to defeat the Umayyad dynasty as well as to explain the significance of Caliphate statehood in the course of four centuries for further formation of the Islamic world. The present study is composed of five sections that enable to find answers to all questions concerning all aspects of the statehood of the Abbasid Empire.

Saturs

IEVADS	5
1. KALIFĀTS ABĀSIDU NĀKŠANAS PIE VARAS PRIEKŠVAKARĀ	7
2. ABĀSIDU DINASTIJAS SOĻI IMPĒRIJAS NOSTIPRINĀŠANAI	12
2.1. Pilsoņu karš par troni pēc Hārūna ar-Rašīda nāves	17
2.2. Al-Māmūna „Gudrības māja”	20
2.3. Militārpolitiskā situācija kalifātā pēc kalifa al-Māmūna nāves	21
2.4. Babeka sacelšanās	23
3. ABĀSIDU KALIFĀTA STĀVOKLIS 9. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ	25
3.1. Zindžu sacelšanās	26
4. ABĀSIDU IMPĒRIJA 10.GADSIMTA PIRMAJĀ PUSĒ	29
4.1. Kultūra un literatūra Abāsīdu impērijā	34
5. ABĀSIDU IMPĒRIJAS KRIŠANA	40
5.1. Kalifāts Buīdu varā (945.-1055.)	40
5.2. Seldžūku ekspansija	41
5.3. Mongoļu iebrukums Bagdādes kalifātā	44
NOBEIGUMS	46
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	47
PIELIKUMS	50
Dokumentārā lapa	

IEVADS

Bakalaura darba tēma ir “Abāsīdu impērijas sadrumstalošanās”. Darbs ir veltīts, lai izpētīt Abāsīdu impērijas izveidošanu, tās attīstību un norietu gan iekšējo politisko procesu rezultātā, gan ārējo draudu rezultātā.

Rakstot šo darbu autors vēlējās izpētīt tos procesus, kuru rezultātā impērija, kuras pamats – kalifāts - tika izveidots 7.gs. 20. gados reliģijas reformatora Muhammada darbības rezultātā un, kas 20 gadu laikā pēc viņa nāves iekļāva savā sastāvā Sasanīdu Irānu un Bizantijas lielāko daļu, tika sagrauta pēc seldžūku un mongoļu ekspansijas 13.g.s.

Var likties, ka kalifāts maz ar ko atšķīrās no daudzajām barbaru valstīm, kuras ātri veidojās, un gandrīz neatstājot nekādu pēdu par savu eksistenci, nozuda pašā Viduslaiku sākumā. Tāpat, kā citu barbarisko valstu dibinātāji, arābi pakļāva kultūras un ekonomikas ziņā pārākās valstis, un tajā pašā laikā, arābi iekarotajās valstīs bija mazākumā. Taču neskatoties uz to, ka kalifāta izveidošana notika tādā pašā ceļā, kā to darīja hunņi, goti un tjurki, šim veidojumam bija nenoliedzami stiprāka ietekme uz visas pasaules vēsturi. Runa iet ne tikai par kalifāta pastāvēšanas ilgumu, vai par to, ka kalifāta teritorija pēc iekarojumiem bija ievērojami lielāka par līdz šim laikam pastāvējušām lielvalstīm. Svarīgākais šajā ziņā ir tas, ka kalifātā dažādu civilizāciju savstarpējās iedarbības process radīja jaunu, augsti attīstītu kultūru, kuras pamatā bija arābu valoda, bet visa valsts politikas (ideoloģijas) pamatā – islāms, jauna monoteistiska reliģija, kuras dzimšanas vieta bija Arābija, un kura tālāk tika izplatīta arābu iekarojumu gaitā. Arābu musulmaņu kultūra uz vairākiem gadsimtiem iepriekš noteica kalifāta dzīvojošo tautu attīstības ceļus, kuri pat līdz šim iespaido viņu dzīvi arī mūsu dienās. Tomēr neskatoties uz šiem kalifātu vienojošiem faktoriem, Abāsīdu impērija 13.g.s. pārstāja eksistēt kā vienota valsts.

Darbā tiek izmantota vēsturiskā metode, lai izpētītu, tos faktorus, kas sekmēja Omeijadu dinastijas sagraušānu un visas varas nonākšanu Abāsīdu dinastijas rokās, kā arī izvērtēt tos jaunās dinastijas soļus, kas sekmēja Abāsīdu dinastijas varas konsolidāciju, un vēlāk noveda impēriju līdz pagrimumam. Tika izmantoti tādu orientālistu un vēsturnieku darbi un teksti par kalifātu kā A. Millers, A.Popovs, G.Grinenbaums, I.Filštinskis u.c.

Darba pirmajā sadaļā tiek izskatīta Omeijadu dinastijas sagrāve un Abāsīdu nonākšana pie varas. Darba otrā sadaļa ir veltīta soļiem, kas tika veikti no valdošās dinastijas puses, lai konsolidētu savu varu. Trešā sadaļā iet runa par valdošās dinastijas dažādu galma partiju intrigām un cīņu par varu. Ceturtā sadaļā tiek izskatīti tās politiskās un ekonomiskās situācijas cēloņi, kas apdraudēja kalifāta vienotību. Ceturtā sadaļā arī tiek izskatīta kultūras un literatūras attīstība Abāsīdu kalifātā. Pēdējā sadaļa raksturo Abāsīdu dinastijas nespēju stabilizēt situāciju kalifātā un novērst tās sadrumstološanos, kā arī nespēju turēties pretī iekarotājiem.

Darba hipotēze – Abāsīdu kalifāta sabrukumā, pamatā ir vainojami iekšpolitiskie apstākļi, nevis ārvalstu apdraudējums.

1. KALIF TS AB SIDUN KTMANAS PIE VARAS PRIEKTMVAKAR

Omeijadu dinastijas¹ (الخلافة الأموية *Alhalifaat Umijāt*) valdīšanas pēdējie desmit gadi iezīmējās ar asu krīzi. Skaitliski izaugušais un samērā saliedētais Omeijadu radu un viņu līdzgājēju slānis, kuriem piederēja lieli zemes īpašumi impērijā, piesavināja valsts ieņēmumu - lauvu tiesu, kas izraisīja nepatiku visos musulmaņu sabiedrības slāņos. Savukārt, jaunu zemju iekarošana, kas iepriekšējā gadsimtā deva valstij milzīgus ienākumus un apmierināja sabiedrības augstāko slāņu (musulmaņu aristokrātija no pravieša līdzgaitnieku pēcteču un armijas vidus) vajadzības, gandrīz izsīka, jo jaunās zemes, kuras tika iekarotas impērijas austrumu daļā, bija nabadzīgas un nevarēja apmierināt iekarotāju izaugušo apetīti. Lai piepildītu valsts kasi nācās paaugstināt nodokļu nastu, kas izsauca iedzīvotāju neapmierinātību provincēs, kā arī provocēja nemierus un masu nekārtības².

Pēdējais Omeijadu dinastijas kalifs Marvāns II (vald. 744.-750.g.) (مروان بن محمد بن مروان) uzreiz pēc nākšanas pie varas, dažādās impērijas daļās, bija sadūries ar tautas masām, kas bija noskaņotas pret Omeijadu dinastijas varu. To izmantoja haridžiti³ (خوارج *hauaridfi*), kas bija nesamierināmi valdošās dinastijas pretinieki vēl no 661. gada, kad viņi sacēlās pret ceturto „taisnīgo” kalifu Alī un bija uz laiku ēnā, pēc viņu nežēlīgas vajāšanas pēc Omeijadu vietvalža Hadžadža pavēles 7.gadsimta beigās. Ar jauniem spēkiem viņi no jauna mēģināja nogāzt Omeijadus un Marvānam II nācās cīņai ar viņiem nosūtīt veselu kara ekspedīciju, lai salauztu nemiernieku sīvu pretestību viņu galvenajā atbalsta punktā Mosūlas (الموصل *Mos la*) apkaimē⁴.

Daudz vairāk Omeijadus satrauca šiītu masu nemieri Kūfā⁵ (الكوفة *K fa*), kas vienmēr bija šiītu masu nemieru centrs, un arī šoreiz Marvānam II bija darīšana ar kārtējo šiītu grupējumu, kura priekšgalā bija kalifa Alī brāļa Džafara mazmazdēls Abdallāhs (عبد الله *Abdull h*). Kalifam Marvānam II izdevas tikt galā ar nemierniekiem Kūfā, taču drīz vien sākas šiītu nemieri Džebelā (جبل *Dfebela*), Ahvāzas (اهواز *Ahv za*), Fārsas (فارس *F rsa*) un Kirmānas (كرمان *Kerm n*) provincēs, kuru rezultātā šiīti pakļāva savai kontrolei visu mūsd. Irānas rietumu daļu⁶.

¹ Umeijas jeb Umeijadi (arī Umeijas jeb Omeijadi). Arābu dinastija, kas valda 661.-750.g Arābu kalifātā.

² G. R. Hawting, *The First Dynasty of Islam: The Umayyad Caliphate AD 661-750 2nd edition*. London, England: Routledge, 2000, 105.lpp.

³ Haridžiti – musulmaņi, kuri 7gs. atbalstīja ceturto kalifa Alī ibn Abū Tāliba varu, tomēr beigās viņu pameta.

⁴ Turpat

⁵ Е. А. Беляев, , Москва: Главная редакция восточной литературы «Наука», 1965, 201.lpp..

⁶ Skatīt att. Nr 1

Arābu – musulmaņu impērijas vienotībai ievērojami kaitēja arī nerimstoša naidošāns starp kaisitiem⁷ un kalbitiem⁸, kuri veidoja kalifāta karaspēka kodolu. Tradicionāls naid starp ziemeļniekiem un dienvidniekiem bija sācies vēl pirms islāma laikiem.

Varas konflikts ar iedzīvotājiem Horāsānā (خراسان *Khor s n*) un Māvaranahrā (موراءالنهر *M ura-a-nahra*) saasinājās ar jauna Omeijadu vietvalža nozīmēšanu Horāsānā. Jaunajam vietvaldim nācās normalizēt situāciju Horāsānā un cīnīties ar nomadiem, kuri bieži iebruka provincē un viņš bija spiests visu laiku atspiest viņus atpakaļ stepēs, kuras robežojās ar provinci. Jaunais vietvaldis bija no ziemeļnieku cilts un vēl kalifa Hišāma (هشام بن عبدالمك *Hi– m bin Abdalmalik*) valdīšanas laikā nomainīja iepriekšējo Horasānas vietvaldi, kurš pēc izcelsmes bija no Jemenas. Nasras izcelsme nodrošināja viņam kaisitu garnizona atbalstu, bet tajā pašā laikā saasināja kaisitu un kalbitu attiecības. Vēlāk šo faktu savā labā neaizmīrsa izmantot Omeijadu pretinieki. Saskaņā ar rīkojumiem no Damaskas, Nasras provincē turpināja austrumu provinču iedzīvotāju islamizāciju un arabizāciju. Viņš atvaļināja Horasānā visus valsts ierēdņus, kuri bija cittautieši un nebija pieņēmuši islāmu. Tas, savukārt, nesekmēja situācijas uzlabošanai provincē. Tajā pašā laikā uz mūsdienu Sīrijas teritorijām cittiebnieki ļoti bieži tika pieņemti valsts dienestos. Nasrs islamizācijas politiku šajā province realizēja ļoti konsekventi, kas vairoja Omeijadu dinastijas pretinieku skaitu. Pēc Nasra pavēles visa valsts dokumentu aprīte šajā provincē tika veikta tikai arābu valodā, vietējās pehlevi⁹ valodas vietā¹⁰.

Daždažādi sabiedrības slāņi bija naidīgi noskaņoti pret valdošo Omeijadu dinastiju. Damaskas valdītāju par likumīgu neatzina arī šītu līderi ceturtā „taisnīgo” kalifa Alī ibn Abū Tālibu (علي بن أبي طالب *Al bin Ab T lib*) pēcteču personā. Alīdi¹¹ cerēja valdošās dinastijas gāšanas rezultātā nākt pie varas. Neapmierinātība ar Omeijādu dinastiju auga visos sabiedrības slāņos. Omeijādu atbalstīja tikai neliela arābu aristokrātijas grupa, kuru savtīgās intereses bija saistītas ar valdošo dinastiju. Omeijādu atbalstīja arī beduīnu kaisitu ciltis, kuras veidoja kalifāta armijas kodolu. Simts gadu valdīšanas laikā Omeijādu kalifī pieļāva daudzas kļūdas, bet galvenokārt Omeijādu dinastijas krišana bija saistīta ar ekonomisko krīzi, kura apņēma visu impēriju, kā arī ar vispārēju iedzīvotāju velmi atgriezies atpakaļ pie sākotnējām islāma normām. Astotā gadsimta vidū tika izveidots spēcīgs pret Omeijādiem vērsts grupējums, kura vadībā bija pravieša Muhammada tēvoča al-Abbās (dzīv. 566.-653.g)

⁷ Kaisiti - beduīnu ciltis ziemeļu Arābijā

⁸ Kalbiti - beduīnu ciltis Arābijas dienvidu daļā

⁹ Pehlevi - viduspersiešu valoda

¹⁰ G. R. Hawting. *The First Dynasty of Islam: The Umayyad Caliphate AD 661-750 2nd edition*. London, England: Routledge, 2000, 116.lpp

¹¹ Alīdi – kalifa Alī pēcnācēji.

العَبَّاسِيُّونَ) pēcteči abasīdi no Abāsīdu dzimtas (العَبَّاسِيُّونَ *Abb s bin Abd Almut lib*) pēcteči abasīdi no Abāsīdu dzimtas (*Abb sij n*). Abāsīdi apgalvoja, ka Omeijadi nepiederēja pie pravieša Muhammada dzimtas, bet viens no Omeijadu vadoņiem, Abū Sufjāns (dzīv. 560.-650.g) (أبو سفيان *Ab Suff n*) ilgu laiku bija pravieša nelabvēlis un, ka taisnīgums musulmaņu kopienā būs atjaunots tikai tad, kad vara tiks nodota tuvāko pravieša tuvinieku rokās, par kuriem Abāsīdi uzskatīja sevi. Var teikt, ka sevišķi labvēlīga augsne Abāsīdu propagandai bija Horāsānā un Māvaranahrā. Omeijadu pretinieki Horāsānā (šiīti, abasīdi, alīdi u.c.) apvienojās, lai gāztu nīsto dinastiju un izveidja teokrātisku valsti ar pravieša Muhammada dzimtas pārstāvjiem vadībā. Sevišķi aktīvi piedalījās pret Omeijadiem Horāsānas tirgotāji un Mervas amatnieki. Galvenokārt tie bija jaunpieņemtie islāma ticībā, kaut gan viņu vidū bija daudzi šiīti, kas atzina Alī Ibn Abū Tālibu un viņa pēcnācējus par vienīgiem likumīgiem pravieša Muhammada pēctečiem.

Dumpīgas noskaņas valdīja arī Kūfas un Basras iedzīvotāju vidū, kur daudzi Omeijadu pretinieku sprediķotāji mulsināja iedzīvotāju prātus. Šajās pilsētās Omeijadu kara pulki bija spējīgi tikt galā ar jebkuriem iedzīvotāju nemieriem, bet Horāsānā tajā laikā atradās tālu no galvenajiem Omeijadu centriem un apspiest protestus šajā provincē bija daudz grūtāk. Omeijadu pretinieki Horāsānā apvienojās, lai gāztu valdošo dinastiju un nodibinātu teokrātisku valsti. Abāsīdu nākšanas pie varas gadījumā, viņi solīja, ka visi musulmaņi tiks atbrīvoti no nelikumīgiem nodokļiem, no cirticīgiem nodokļiem tiks ņemti pēc taisnīguma principa saskaņā ar islāma likumiem, bet lauku iedzīvotāji būs atbrīvoti no visiem virsnodokļiem. Omeijadu kustības pretinieku vadībai, Muhammada ibn Alī dēls Ibrāhīms, kas sevi pasludināja par visas musulmaņu kopienas galvu pēc sava tēva, šiītu imamu, nāves soda, 747. Gadā, nosūtīja uz Horāsānu Abū Muslimu (vald. 750.-755.g) (أبو مسلم *Ab Muslim*), irāņu mavlu, šiītu ar radikāliem uzskatiem. Agrāk Abū Muslimam bija sakari ar Kūfas šiītiem, kur viņš iepazinās ar šiītu ekstrēmistu idejām. Abū Muslims uzskatīja, ka ir parādā Abāsīdiem, kas viņu atbrīvoja no cietuma Mekā, kur viņš tika ieslodzīts par propagandu naidīgu Omejadiem. Abāsīdi uzticēja Abū Muslimam koordinēt šiītu opozīcijas darbu kalifāta rietumos. Lai paceltu Abū Muslima autoritāti, Abāsīdi paziņoja, ka praviešu pēcteču ģimene ir pieņēmusi Abū Muslimu par audžu dēlu¹².

Abū Muslims darbojās Horāsānā ļoti veikli. Īsā laikā viņam izdevās iesaistīt Abāsīdu pusē ne tikai diskriminētos arābus –kalbitus, bet arī cirticībniekus. Pateicoties ļoti prasmīgai reliģiozi – politiskai propagandai, viņam izdevās pārvilkēt savu piekritēju nometnē lielāko daļu no islamizētājiem vietējiem irāņu iedzīvotājiem. Vēlāk Abāsīdu vēsturnieki ne bez pamata mēģināja parādīt Abū Muslimu ne tikai kā reliģiozu reformatoru, bet dažreiz arī kā par

¹² Е. А. Беляев, ,
восточной литературы «Наука», 1965, 203.lpp

. Москва: Главная редакция

ticības atkritēju. Iespējams, ka tas bija saistīts ar to, ka viņa piekritēju pulkā bija ļoti daudz šītu ar radikāliem ekstrēmistiskiem uzskatiem. Ir liecības, ka Abū Muslima darbības sākumā viņam bija kaut kādas attiecības ar ievērojamu irāņu sprediķotāju Bihāfarīdu¹³, kas pasludināja sevi par pravieti Hišampūrā.

Horāsānā antiarābu kustību dalībnieku starpā vienmēr virmoja cerība, ka atnāks glābējs –mahdi, kas atbrīvos iedzīvotājus no valsts varas spaidiem un atjaunos taisnīgumu. Tāpēc Horāsānā šajos laikos bija ļoti auglīga augsne dažādu sprediķotāju darbībai, kuri parasti uzstājās gaidāmā tautas glābēja- mahdi vārdā. Kad Abū Muslima pozīcijās Horāsānā nostiprinājās, viņš pārtrauca savas attiecības ar Bihāfarīdu un 749. gadā pavēlēja viņu sodīt ar nāvi. Var būt Abū Muslims izmainīja savas pozīcijas un tagad šis zoroastrizma sprediķotājs kaut kādā veidā apdraudēja viņa vadītās kustības mērķus. 747. gadā Abū Muslims ieradās Mervas oāzē un ātri pārveidoja to par sacelšanās centru pret Omeijadiem. No visām austrumu provincēm pie viņa pulcējās irāņu zemes īpašnieki - dikhani, kalbitu beduīnu cilšu vienības, sunīti un šīti, haridžītu sacelšanās dalībnieki, musulmaņi un citticībnieki. 747. gada 9. jūnijā Mervā visur dega uguns kuri, bija pacelti melni karogi un visi nemiernieki bija melnos apģērbos. Vēlāk melna krāsa tika pasludināta par Abāsīdu oficiālo krāsu¹⁴.

Saņēmis ziņas par notikumiem Horāsānā, Marvāns II veica atbildes prettriecienu. 748.gadā omeijadistiem¹⁵ izdevās aizturēt Ibrāhīmu, Muhammada Alī dēlu, šītu imamu un ieslodzīt viņu cietumā, kurā viņu nogalināja. Ibrāhīma nāve nevarēja nopietni ietekmēt tālāko notikumu gaitu, jo Ibrāhīma vietā stājās viņa brālis Abū al-Abbās, kuram vēlāk izdevās sakaut omeijadistus.

Tajā pašā 748. gadā Abū Muslims sāka izšķirošu uzbrukumu pret Omeijadu valdošo dinastiju. Viena viņa karaspēka daļa, karavadoņa Khataba vadībā, virzījās uz rietumiem, otra uz austrumiem¹⁶. Uzbrukums bija sekmīgs un tās gaitā tika ieņemta Hišapura, Rejema un Nehavanda. 749. gadā Khataba karaspēks ieņēma Kūfu.

Nosūtījis Khatabu ar karaspēku uz rietumiem, Abū Muslimām nācās risināt problēmas austrumu provincēs. Karš ar Omeijadiem vēl nebija beidzies, kad Abū Muslims sadūrās ar pretrunu mezglu savu piekritēju nometnē, kuru bija nepieciešams atrisināt pēc iespējas ātrāk. Kalbiti (الكالييون *kalbij n*) bija redzami neapmierināti ar notikumu gaitu, viņu arābu nacionālās jūtas bija aizvainotas. Lai nepielaistu nemierus, Abū Muslimam nācās ar savu Horāsānas karaspēka palīdzību atsvabināties no saviem bijušajiem sabiedrotajiem, ko viņš arī veiksmīgi izdarīja, kaut gan vēsturnieki par to klusē. Šajā pašā laikā Māvaranahrā un Buhārā, sākās šītu nemieri, kuri bija sašutuši par nežēlīgo nodokļu piedziņu no jaunās Abāsīdu varas puses. Abū Muslims personīgi vadīja soda ekspedīciju pret nemierniekiem un 750. gadā ieņēma

¹³ Bihāfarīds (بحافريد *bihāfirīd*) – irāņu sprediķotājs, kas sevi pasludināja par pravieti. Vēlāk tika nogalināts.

¹⁴Кеннеди, Х., Двор халифов, пер. с англ. Н. Тартаковской, АСТ Москва: Хранитель, 2007.,lpp.36.

¹⁵ Омеядисты – омеяду династijas pēcnācēji.

¹⁶Кеннеди, Х., Двор халифов, пер. с англ. Н. Тартаковской, АСТ Москва: Хранитель, 2007.,lpp.37.

Māvaranahru un Buhāru, nodedzināja pilsētu, bet nemiernieku vadoņus pavēlēja publiski sodīt ar nāvi. Izrēķināšanās ar šītiem ļāva skaidri pateikt, kāda būs attieksme pret šītiem Abāsīdu valdīšanas laikā. Abū Muslims skaidri parādīja, ka viņš, pats būdams no radikālām šītu aprindām, pieņemot politiskos lēmumus, vadās tikai pēc uzticības Abāsīdu dinastijai, kas ir viņa galvenā prioritāte.

Pēdējos piecus gadus Marvāns II pavadīja nemitīgās bruņotās sadursmēs ar harādžītiem Mosulā, ar šītiem Kūfā, ar nūbiešiem¹⁷ (نوبيون *n b j n*) pie Fustatas (mūsd. Ēģiptes ter.). Viņa karaspēks noasiņoja un vairs nespēja pretoties Horāsānas karaspēkam, kurš nāca no austrumiem. Tomēr Khatabam nācās vēl divus gadus karot, lai galīgi sagrautu omeijadiešus. 750. gada sākumā Abāsīdu karaspēks Abdallāha (Abū al-Abbāsa tēvoča dēls) vadībā galīgi sagrāva Maravāna II karaspēku pie Tigras upes ziemeļu pietekas Lielā Zāba¹⁸. Abāsīdi ieņēma Harranu un pēc tam iegāja Damaskā.

Pēdējais Omeijadu dinastijas kalifs Marvāns II ar palikušajiem piekritējiem devās uz Ēģipti, kur pret viņu sacēlās kopti pie kuriem pievienojās arābu garnizonu vienības. Marvāns II ar saviem piekritējiem bija spiests bēgt uz Gizu, bet galu galā viņu notvēra un nogalināja¹⁹. Pēc tam sākās visu Omeijadu dzimtas pārstāvju iznīcināšana, kaut gan daudzi no viņiem bija gatavi sadarboties ar Abāsīdiem. Vienam no Omeijadu emīriem izdevās aizbēgt uz Andalūziju (Spānija), kur viņam izdevās ar kalbitu cilšu palīdzību ieņemt Kordovu un nodibināt tur Omeijadas kalifātu.

Jau tajā laikā uzvarētāju nometnē nebija vienotības. Pirms Kūfas ieņemšanas alīdi noturēja slepeni sēdi un nolēma izvēlēties par nākošo kalifu hasanīdu Muhammadu (vienu no Alī Hasana pēcteču dēliem, kuru par viņa dievbijību sauca *an-Nafs Azakija* (Tīra Dvēsele النفس الزكية). Šādi rīkojoties alīdi cerēja novērst Abāsīdu nākšanu pie varas un nostiprināt savas pozīcijas. Tomēr „pārspēlēt” Abāsīdus nebija tik vienkāši. Pēc Kūfas ieņemšanas Abāsīdiem uzticamie karavadoņi nolēma savā starpā vienbalsīgi izvēlēties kalifu no Abāsīdu vidus un 749. gadā galvenajā Kūfas mošejā tika nodots zvērasts Abū al-Abbāsam Muhammada Ibn Alī delam. Alīdi bija spiesti pakļauties šim lēmumam. Savā troņa runā, Kūfas iedzīvotāju priekšā, jaunais kalifs solīja dāsnu atlīdzību iedzīvotājiem par atbalstu un piešķīra sev goda vārdu *as-Saffah* – dāsns, cēlsirdīgs. Tomēr jaunais kalifs ne visai paļāvās uz šītu labā noskaņotajiem pilsētniekiem un steidzīgi pārnesa savu rezidenci uz Anbaras upi pie Eifratas upes.

¹⁷ Nūbieši – tauta kas apdzīvoja Dienvidu Ēģiptes un Ziemeļsudānas teritorijas.

¹⁸ Кеннеди, Х., Двор халифов, пер. с англ. Н. Тартаковской, АСТ Москва: Хранитель, 2007., lpp.39

¹⁹ Кеннеди, Х., Двор халифов, пер. с англ. Н. Тартаковской, АСТ Москва: Хранитель, 2007, lpp.38

2. AB SIDU DINASTIJAS SO I IMP RIJAS NOSTIPRINĀJUMI

Atnākot pie varas, Abāsīdu kalifi bija spiesti pārvaldīt valsti ne kā beduīnu cilšu vadoņi, vai arābu-beduīnu vai Mekas aristokrātu pārstāvji. Tagad viņi bija visas islāma pasaules līderi un vadoņi, kuru pienākums bija stiprināt islāma valsts vienotību. Kalifs musulmaņu kopienas priekšgalā tagad bija pravieša pēctecis un vienlaicīgi Allāha gribas izpildītājs, kuram bija neierobežota vara. Taču viņa valsts varas absolūtums bija ierobežots ar pienākumu pildīt valsts likumus. Kalifa loma un pienākumi tika formulēti saskaņā ar galvenajiem reliģijas pamatjēdzieniem. Vairums musulmaņu atteicās atzīt, ka kalifam ir kaut kādas sevišķas tiesības interpretēt likumu, jo tas bija iespējams tikai uz saskaņota musulmaņu teologu lēmuma pamata. Kalifs vadīja ikdienas karagājienu organizāciju pret neticīgajiem, cīņu ar ticības atkritējiem un valsts administrācijas vadību.

Izvēlētais par kalifu 749. gadā Abū al-Abbās nejuta sevi par absolūtu impērijas valdnieku²⁰. No paša sākuma Abāsīdi nespēja noturēt savā kontrolē visas Omejadu kalifāta zemes. Rietumos atguva neatkarību daudzas zemes, lielākajā Ziemeļāfrikas daļā. Abāsīdi tikai spēja noturēt savā kontrolē šauru piekrastes joslu mūsdienu Tunisas teritorijā. Galvenais Abāsīdu sāncensis bija kalifāta austrumu provinču valdnieks Abū Muslims, kurš taisnību sakot, nodrošināja Abāsīdu dinastijas nākšanu pie varas, un kurš Horāsānā balstījās ne tikai uz savu karaspēku, bet arī uz savu personīgo, gandrīz bezgalīgo, garīgo autoritāti. Viņš bija ne tikai karavadonis, bet arī reliģiskais vadonis. Kaut gan Abū Muslims bija pilnīgi lojāls vadošajai dinastijai, Abū al-Abbāsu vienmēr pārņēma bailes, kad viņš redzēja valdonīgo Horāsānas valdnieku un viņa karaspēku, kurš sakāva Omeijadus.

Šītu vadoņi ļoti ātri saprata, ka Abāsīdu uzvara pavisam nenozīmē, ka alīdi arī uzvarēja. Neapmierināto vidū bija Abū Salāma al-Hallals, kurš vadīja šītu propagandistisko centru Horāsānā Abū Muslima darbības laikā šajā pilsētā, un, kuram bija ne mazāka ietekme, salīdzinot to ar Abū Muslimu. Pēc Abāsīdu uzvaras Abū Salāms tika nozīmēts par Kūfas vietvaldi. Abū al-Abbāsam bija iemesli skaitīt viņu par savu potenciālo pretinieku. Abū Salāma autoritāte Kūfā bija neapšaubāma un viņa atļaušana no pilsētas valdnieka varēja izsaukt nopietnus nemierus, kas nebija vēlams jaunajai valdošajai dinastijai, jo tajā laikā Abū al-Abbāsa rīcība nebija pietiekami stipras armijas. Lai noskaidrotu Abū Muslima pozīciju situācijā ar Abū Salāmu, Abū al-Abbās nolēma nosūtīt savu brāli Abū Džafaru (vēlāk viņš tapa par kalifu vārdā al-Mansurs) pie Abū Muslima. Grūti pateikt, kas mudināja Abū Muslimu nostāties Abū al-Abbāsa pusē kalifa konfliktā ar Abū Salāmu. Abū Muslims pēc

---

²⁰E. А. Беляев. Арабы, ислам и арабский халифат в раннее средневековье, «Наука» Главная редакция восточной литературы, Москва 1965., 213.lpp.

„konsultācijas” ar saviem dieviem piekrita sniegt savu palīdzību šajā jautājumā. Abū Muslima aģenti nogalināja Abū Salāmu, bet nogalināšanā apsūdzēja haridžītu fanātiķus. Tādā pašā veidā tika nogalināts bīstams Abū Muslimam un Abū al-Abbāsam šītu līderis Suleimāns Ibn Kasīrs.

Abū al-Abbās²¹ (vald. 749.-754.g.) nomira samērā jauns un viņu nomainīja tronī brālis Abū Džafars (vald. 754.-775.g.) (أبو جعفر عبدالله ابن محمد المنصور) *Ab džafar Abdall h ibn Muhammad al-Mans r*), kurš vēlāk pieņēma (Uzvarošs) al-Mansūr vārdu. Abū Džafars valdīja vairāk nekā 20 gadus. Pirmo Abasīdu kalifu laikā al-Mansūrs (vald. 754.-775.g.), viņa dēls al-Mahdi (vald 775.-785.g.) (محمد بن منصور المهدي) *Muhammad bin Mans r al-Mahdi*), mazdēli al-Hādi (vald. 785.-786.g.) (أبو محمد موسى الهادي) *Ab muhammad m sa al-H di*) un Hārūns ar-Rašīds (vald. 786.-809.g.) (هارون الرشيد) *H r n ar-Ra-d*) - kalifāts bija samērā centralizēta un spēcīga valsts. Kalifa al-Mansūra laikā Abāsīdu dinastijas stāvoklis stabilizējās. Lai nostiprinātu savu varu al-Mansūrs atstādināja no visiem svarīgiem posteņiem kalifātā visus savus radniekus un alīdu augstmaņu līderus²².

Visos augstos valsts varas posteņos al-Mansūrs nozīmēja tikai sev uzticamus cilvēkus, ļoti bieži viņu starpā bija cilvēki ar apšaubāmu izcelsmi un pat vergi. Tieši šajā laikā izvirzījās irāņu Barmakīdas dzimta²³, kuras dzimtas galvu, Halīdu Ibn Barmaku, kalifs iecēla par vienas no impērijas provinces vietvaldi²⁴.

Atnākot pie varas, Abāsīdi vairāk neskaitīja par vajadzīgu izpildīt savus demagoģiskos solījumus un tagad steidzās atbrīvoties no saviem iepriekšējiem sabiedrotajiem. Abū Muslims pēc al-Mansūra nākšanas pie varas joprojām bija viens no iespaidīgākajiem cilvēkiem kalifātā. Viņš izveidoja spēcīgu un lielu armiju, kuras sastāvā bija irāņu zemesīpašnieki – musulmaņi, irāņi, kas saglabāja veco ticību, kā arī tjurki. Viņu piekritēju starpā bija daudz fanātisku šītu ar ļoti radikāliem uzskatiem. Abū Muslims bija viens no tiem, kas pēc Abū al-Abbāsa nāves palīdzēja al-Mansūram nākt pie varas neskatoties uz citu pretendentu pretestību.

Abū Muslima varenība austrumos biedēja Bagdādes valdniekus. No Abū Muslimu baidījās un ienīda al-Mansūrs, kurš vēl Abū al-Abbāsa dzīves laikā, ieteica viņam novākt Abū Muslimu no vietvalža vietas. Tagad al-Mansūrs, novācis no sava ceļa gandrīz vai visus savus

²¹ Abū al-Abbās as-Safahs (dzīv. 722.-754.g.) – pirmais kalifs no Abasīdu dinastijas. Al-Abbāsa vecvecdēls un al-Mansūra vecākais brālis.

²² Philipp K. Hitti. *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present. Edition 6.* London: MacMillan 1956, 290.lpp

²³ Barmakīdi – irāņu dzimta no kuras vēlāk cēlušās Abasīdu kalifāta politiskās figūras.

²⁴ Turpat

sāncenšus, nolēma izrēķināties ar Abū Muslimu. Pirms Abū Muslima došanās uz Horāsānu, al-Mansūrs ielūdza viņu uz savu pili. Runāja, ka viņš it kā bija brīdināts par iespējamām briesmām, tomēr viņš bija svēti pārliecināts par al-Mansūra labvēlīgo attieksmi pret viņu un devās uz pili bez bruņotas apsardzes, kur viņš bija nogalināts. Pēc Abū Muslima, al-Mansūrs izrēķinājās ar pārējiem emīra karavadoņiem. Horāsānā sākās nemieri, bet al-Mansūra jaunā armija bargi apspieda šos nemierus. Divi pirmie Abāsīdu kalifi mierīgi sāka iznīcināt savus bijušos šītu aģentus, Abū Muslims bija viens no pēdējiem viņu upuriem²⁵.

Cīņa ar alīdiem, divu šītu nemieru apspiešana un ravandītu sacelšanas piespieda al-Mansūru nodibināt jaunu impērijas galvaspilsētu, kurai vajadzēja kļūt par viņa varenības un drošības simbolu. Tigras upes rietumu krastā bija likti pamati jaunai galvaspilsētai Bagdādei. Jaunā pilsēta Bagdāde (بغداد *Baghd ad*) *Mad na as-sal m*²⁶ bija uzcelta samērā īsā laikā no 758. līdz 762. gadam, miesta *Suk Bagdad* vietā, auglīgas un ziedošas ielejas centrā, kuru šķērsoja kanālu tīkls, kas savienoja Tigru un Eifratu. Pilsēta tika izplānota apļa veidā, kuru no ārpusē aizsargāja siena, kanāli un dziļi grāvji. Apļa iekšpusē atradās kalifa pils, liela mošeja un dažādi valdības resori (divani). Apaļās pilsētas ārpusē atradās karaspēka nometnes, tirgus un kvartāli, apdzīvoti ar dažādiem amatnieku un etnisko grupu pārstāvjiem. Nakts laikā kvartāli tika slēgti. Tigras otrajā krastā 768. gadā sāka celt pili al-Mansūra dēlam un troņa mantiniekam al-Mahdi, kā arī augsti stāvošiem ierēdņiem. Al-Mansūrs pābrauca uz pilsētu 763. gadā un pēc dažiem gadiem visi pilsētas kvartāli jau bija apdzīvoti.

Ļoti ātri pēc savas dibināšanas Bagdāde kļuva par laicīgās un reliģiozās islāma dzīves centru, tā tapa arī par kalifāta tirdzniecības un intelektuālo centru. Šeit uzplauka zinātne un filozofija, literatūra un māksla. Bagdādē dzīvoja arābi, persieši un tjurki, šīti un sunīti, kristieši un ebreji, ļoti bagātie un nabagi, ubagi un klaidoņi²⁷.

Abāsīdu valdnieki pielika lielas pūles, lai sasniegt lielāku centralizāciju un kontroli iekarotajās zemēs. Omeijadu valsts struktūra, kurā vara provincēs pilnībā atradās vietvalžu rokās, neapmierināja Abāsīdus, jo tas neatbilda centralizētās valsts politiskiem un ekonomiskiem mērķiem. Mantotās no Bizantijas un Sasanīdu Irānas valsts pārvaldes tradīcijas tika tālāk pilnveidotas. Vietvalži – emīri, tapa ne par vienkāršiem karavadoņiem, kuru uzdevums bija turēt pilnīgā paklausība provinces un sūtīt uz galvaspilsētu daļu no kara trofejām, tagad viņiem vajadzēja kļūt par administratoriem ne tikai ar kara-policejiskām

²⁵ Philipp K. Hitti. *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present. Edition 6.* London: MacMillan, 1956.

²⁶ Miera un laimes pilsēta

²⁷ <http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2012/10/HIST101-9.3.1-AbbasidDynasty-FINAL1.pdf>

funkcijām, bet arī civilās varas orgānu funkcijām. Provincēs viņiem organizēja kara un finanšu resorus pēc galvaspilsētas piemēra.

Jau pirmo Abāsīdu laikā tika izveidota birokrātiska pārvaldes sistēma. Galveno administratīvo resoru (divani) skaitā bija kanceleja, valsts kase un armijas pārvalde. Kanceleja tika pārstāvēta ar tā saukto *Divan ar-Rasail*²⁸, kurā tika veikta visu dokumentu aprīte. Ar armijas lietām bija saistīts *Divan al-dfai*²⁹, kas nodarbojas ar karavīru vervēšanu, ieročiem un finansēm. Valsts kase *Divan al-ma*³⁰ bija viens no svarīgākajiem resoriem, kas pārzināja izdevumus valsts vajadzībām un nodokļu ievākšanu. *Divan al-Barid*³¹ pārzināja pastu un pasta ceļus. Šīm resoram bija arī cenzoru funkcija - pasta sūtījumu caurlūkošana un valsts resoru informēšana par to saturu. Vēlāk tika nodibināts speciāls resors (ikta), kas pārzināja zemes piešķiršanu par dienestu armijā un valsts darbu³².

No sākuma kalifs personīgi koordinēja dažādu valsts resoru darbu un nevienā no tiem nebija sava vadītāja. Ar laiku kalifs daļu no šī darba uzdeva veikt savam palīgam vezīram, kurš no sākuma bija tikai kalifa personīgais palīgs. Al-Mansūram un viņa pēctečiem al-Mahdi vezīrs bija tikai viņu personīgais sekretārs, viņš pārzināja visu dokumentu aprīti, un tā kā parasti vezīrs bija izglītots cilvēks un labi zināja valsts pārvaldes lietas, viņa pienākumos bija arī troņa mantinieka apmācība. Ar laiku vezīrs pārņēma sava rīcība visas administratīvās funkcijas, sāka vadīt visus resorus un šādā veidā tapa par visvarenu kalifāta ministru.

Vēl kalifa Abū al-Abbāsa un al-Mansūra laikā pieauga irāņu aristokrātijas ietekme uz kalifāta politisko dzīvi. Pirmie Abāsīdi bija pateicīgi viņiem par palīdzību, kas tika sniegta cīņā ar Omajādiem. Viņu laikā izvirzījās irāņu dižciltīgas Baramakidu dzimtas pārstāvji.

Al-Mansūrs gatavojās ieviest kalifātā jaunu troņa mantošanas principu, saskaņā ar kuru kalifa varai, hašimīdu dzimtas robežās, bija jāpāriet no viena al-Abbāsa pēcteča nākamajam.

Jaunais kalifs al-Mahdi³³ (vald.775.-785.g.) saskaņā ar to laiku priekšstatiem bija labi izglītots. Viņa audzinātājs bija ļoti izglītots un politiskajos jautājumos kompetents persietis, katibs Abū Ubaidallāhs Muāvija. Lai pusaudzis nepazaudētu saiknes ar arābu tradīcijām, al-Mansūrs nozīmēja par viņa skolotāju arī plaši pazīstamo arābu gramatikas un dzejas pazinēju al-Mufaddala ad-Dabi (المفضل الضبي *Mufadala addabi*), kurš 756. gadā sastādīja priekš sava

---

²⁸ Sūtījumu divans.

²⁹ Armijas divans.

³⁰ Naudas divans.

³¹ Pasta divans – galvenais pasts.

³² И. М. Фиштинский.

(750-1517) ., Москва: Восток -Запад, 2006.

³³ Muhammad ibn Abdallāhs al-Mahdi محمد بن عبدالله المنصور المهدي 744.-785g. trešais Abasīdu kalifs, al-Mansūra dēls.

skolnieka labāko arābu dzejnieku dzeju krājumu al-Mufaddalijat. Al-Mufaddala ad-Dabi cerēja ieaudzināt savam skolniekam mīlestību uz mūžsenu arābu dzeju.

Tomēr jau bija parādījušās jaunas plūsmas, kuras bija saistītas ar svešzemju ietekmes ieplūšanu, kādreiz pieticīgajā, arābu valdītāju dzīves veidā. Sava audzinātāja Abū Ubaidallāhā iespaidā al-Mahdi ieviesa irāņu galma tradīcijas, atdzima Sasanīdiem raksturīgais galma ceremoniāls ar arābu seju. Kalifs nodalījās no saviem padotajiem ar lielu sardzi, ienākšanu pie viņa pārzināja īpašs kambarsulainis – hadžibs. Kalifa galms, ģimene un harēms, galminieki un sulaiņi veidoja kaut ko līdzīgu impērijas centram. Atšķirībā no al-Mansūra al-Mahdi nedzīvoja savrupu dzīvi – viņam patika izpriecas savu draugu un galdabiedru lokā .

Kalifāta austrumu zemēs (mūsd. Irānas, Arābijas pussalas, Dienvidkaukāzas ter.), VIII gadsimta otrā pusē un IX gadsimtā plosījās nerimstoši zemnieku nemieri, kuri bija vērsti pret arābu valsti. Lielākie nemieri austrumu provincēs bija kalifa al-Mahdi valdīšanas laikā al-Mukannas vadībā, kurš bija vecs Abāsīdu pretinieks, kas vēl al-Mansura valdīšanas laikā par savu darbību bija ieslodzīts Bagdādes cietumā un no kura viņš izbēga. al-Mukannam izdevās ieņemt Buhāru, bet viņš nespēja to noturēt. Pēc atkāpšanas no Buhāras viņš uzcēla kalnos cietoksni un daudzus gadus pretojās Abāsīdu karaspēkam. Beidzot pats al-Mahdi sāka vadīt cietokšņa ieņemšanu un 783. gadā cietoksnis beidzot krita. Mukanna un viņa līdzgaitnieki beidza dzīvi izdarot pašnāvību.

Al-Mahdi nomira 785. gadā un pēc viņa nāves kalifātā sākās cīņa par troni pretendentu starpā. Viens no viņa dēliem, Mūsa al-Hadi tajā laikā bija Džurdžanas vietvaldis, otrs dēls - Hārūn ar-Rašīds bija vietvaldis Azerbaidžānā un Armēnijā. Katram pretendentam bija sava administrācija un padomnieki, kas bija gatavi cīnīties par sava patrona varu. Al-Mahdi saprata, ka pēc viņa nāves var uzliesmot asiņaina cīņa par varu. Tāpēc pirms savas nāves viņš devās uz Džurdžanu, lai pierunātu Mūsu al-Hadi, kuru agrāk uzskatīja par troņa mantinieku, atteikties Hārūna ar-Rašīda labā. Pēkšņā al-Mahdi nāve ceļā uz Džurdžanu pārsvītroja šo plānu un al-Hadi tapa par kalifu (vald. 785.-786.g.).

Kaut gan Hārūns brīvprātīgi atzina al-Hadi par kalifu, sāka kļīst baumas, ka tas nolēma nogalināt iespējamo pretendentu. Tad šajā lietā iejaucās abu troņa pretendentu māte al-Haizurana³⁴. Kaut kādu iemeslu dēļ, viņa nolēma, ka viņai būs izdevīgāk, ja par kalifu taps Hārūns ar-Rašīds (vald. 786.-809.g.) un viņa noindēja al-Hadi. Ar-Hārūna ar-Rašīda atnākšanu pie varas Haizuranai parādījās milzīga ietekme uz valsts politisko dzīvi un viņa līdz

³⁴ Al-Haizurana bint Anta الخيزران بنت عطاء 730.-786.g kalifa al-Mahdi sieva, kalifa al-Hadi un Hārūn ar-Rašīda māte.

pašai savai nāvei 790. gadā to sekmīgi izmantoja. Al-Hadi paguva ieiet vēsturē kā alīdu līderu asiņainās izrēķināšanās vaininieks Mekas apkaimē 786.gadā³⁵.

Par irāņu ietekmes izaugsmi kalifāta lietās liecināja Barmakīdu dzimtas izvirzīšanās. Šīs dzimtas galvu Jahja Ibn Hālidu³⁶, kalifs Hārūna ar-Rašīds iecēla par savu galveno padomnieku. Pie Jahjas glabājās kalifa personīgais zīmogs, Jahja pieņēma prasītājus, viņam bija lēmēja balsstiesības visu Kalifāta augstāko ierēdņu iecelšanā amatos, pat uz emīru iecelšanu provincēs.

Hārūna ar-Rašīda pirmo 17 gadu valdīšanas laikā, Barmakīdi bija pārstāvēti gandrīz visos valsts pārvaldes resoros un tikai kalifam vajadzēja būt pateicīgam par impērijas uzplaukumu. Jahjas pozīciju stabilitāte ievērojamā ziņā bija atkarīga no kalifa mātes Haizuranas atbalsta, kurā viņa redzēja vienu no saviem uzticīgākajiem palīgiem visās valsts lietās. Jahjas dēli, piemēram Džafars ibn Jahja³⁷ ieņēma augstus amatus kalifātā, turklāt viņi bija Hārūna dēlu audzinātāji.

2.1 Pilsoņu karš – par troņiem c Harūna ar-Rašīda nāves

Pēc kalifa Hārūna ar-Rašīda nāves, bijušā Abāsīdu valsts vienotība tika iedragāta. Tam par iemeslu bija Hārūna ar-Rašīda liktenīgais lēmums par troņa mantinieku. Kalifam bija trīs dēli: Muhammads – viņa māte Zubaida bija no dižciltīgas arābu hašimīdu dzimtas, Iskahs – viņa māte Marida bija verdzene no Kūfas, un Abdallāhs – viņa māte bija kalifa verdzene. 782. gadā Hārūns iecēla savu jaunāko dēlu Muhammadu ar vārdu al-Amīns par savu pirmo mantinieku, bet 799. gadā viņš nozīmēja savu vecāko dēlu, vārdā al-Māmūns, par nākamo pēc al-Amīna mantinieku. 802. gadā Hārūns papildināja savu lēmumu un iecēla al-Māmūnu, savu otro troņa mantinieku, par neatceļamu Horāsānas valdnieku. Al-Māmūnam tika piešķirtas gandrīz neaprobežotas pilnvaras³⁸.

802. gadā, svētceļojuma laikā uz Meku, abi brāļi pie Kaabas (الكعبة *Kaaba*) sienas nodeva svinīgu zvērestu, ka viņi cienīs sava tēva lēmumu un mantošanas kontrakts tika izsludināts Mekā un visā Kalifātā. Tādā veidā Abāsīdu impērija tika sadalīta divās daļās, uz to laiku, kamēr pie varas būs al-Amīns. Faktiski al-Amīns pārvaldītu provinces, kurās dzīvoja

³⁵ И. М. Филштинский, История арабов и халифата (750-1517) гг., Москва, «Восток - Запад», 2006.

³⁶ Jahja ibn Hālidis يحيى بن خالد persiešu vezīrs no barmakīdu dzimtas.

³⁷ Džafars ibn Jahja جعفر بن يحيى 767.-803.g. vezīra Jahja ibn Hālida dēls. Bijis kalifa ar-Rašīda labākais draugs.

³⁸ Tayeb el-Hibri. *Reinterpreting Islamic Historiography: Harun al-Rashid and the Narrative of the Abbasid Caliphate*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1999., 40.lpp.

arābi, bet viņa brālis - provinces ar persiešu iedzīvotājiem. Ar to tika izveidota pirmā plaša Abāsīdu impērijas vienotībā.

Hārūns vienmēr pasvītvoja, ka tā ir nolēmis Dievs, un viņa dēli ir nākuši pie šīs vienošanās brīvprātīgi un savstarpējas vēlēšanās rezultātā. Beidzot Hārūns pavēlēja, lai vietvalži nolasītu šīs vienošanās nosacījumus visiem musulmaņiem savās provincēs. Iespējams, ka Hārūns cerēja, ka ar šo ir atrisinājis sarežģīto troņa mantošanas tiesību problēmu. Likās, ka šajos dokumentos tika paredzētas visas iespējamās nesaskaņas. Vienošanās atbalstam tika piesaukta paša Allāha, kalifa un visas musulmaņu kopienas autoritāte. Tomēr daudzi Abāsīdu impērijā apšaubīja veikto pasākumu efektivitāti. „Daži no vienkāršajiem cilvēkiem teica, ” atzīmēja to laiku hroniku rakstītājs, „ ka viņš ļoti labi nokārtoja impērijas lietas”, un tajā pašā laikā citi atbildēja, „nē, viņš izsauks naidu savu dēlu starpā un viņa dēliem jābaidās no viņa rīcības sekām.”³⁹

Hārūna ar-Rašīda troņa mantošanas secības plāns, kas tika tik rūpīgi izstrādāts, sadalīja valdošo šķiru starp diviem prinčiem – Amīnu un Māmūnu.

Gandrīz vai viss Abāsīdu galms, valdošās ģimenes locekļi, augstie ierēdņi, piemēram, Fadls ibn Rabijs un ievērojamākie karavadoņi atbalstīja Amīnu, jo pēc viņu domām vecais kalifs piešķīra Māmūnam parāk lielas pilnvaras un varu⁴⁰. Tāpēc ar laiku viņu jāizslēdz no troņa mantošanas secības un viņa vietā par troņa mantinieku jāiekļauj vienu no Amīna dēliem.

Māmūnam nebija tik plaša atbalstītāju loka, bet daudzi no bagātājiem horosaniešu aristokrātiem, kuri pretojas Alī Ibn Isas varai un atbalstīja Rāfī Ibn Laijsu⁴¹, jau saprata, ka atbalstot Māmūnu viņi var atjaunot savu provinces kontroli un nepakļauties vietvalžiem, kas tika sūtīti no tālās Bagdādes.

Vežīra al-Fadla Ibn ar-Rabisa ietekmē, pēc uzkāpšanas tronī, al-Amīns paziņoja, ka par viņa troņa mantinieku būs viņa dēls. Saņemot vēstījumu no sava brāļa al-Māmūna, ka tas nepiekrīt šim lēmumam, viņš galīgi atņēma viņa tiesības varas mantošanā kalifātā.

Neskatoties uz to, ka viņš bija tīrasinīgs arābs, al-Amīnam kā valdniekam bija slikta slava un viņš neiemantoja vispārējas simpātijas nedz no arābu puses, nedz no persiešu puses. Tas bija vājš un vieglprātīgs cilvēks, kurš nevēja nodarbošanos ar valsts lietām, visu laiku pavadīja izpriecās un uzticēja nodarboties ar valsts lietām sliktiem padomniekiem.

³⁹И. М. Фиштинский, История арабов и халифата (750-1517) гг., Москва, «Восток - Запад», 2006., 29. lpp.

⁴⁰Кеннеди, Х., Двор халифов, пер. с англ. Н. Тартаковской, АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2007., 65. lpp.

⁴¹Rafī ibn Laijsa – Hārūna ar-Rašīda laika dižciltīgais. Vēlāk sacēlās pret Abāsīdiem.

Šajā ziņā al-Māmūna stāvoklis bija daudz izdevīgāks, viņš saņēma labu izglītību sava audzinātāja, persieša al-Fadla Ibn Sahla vadībā, sekoja sava tēva Hārūna ar-Rašīda lēmumiem, kas bija apliecināti ar divpusīgiem uzticības zvērestiem. Viņu atbalstīja armija, un Horāsānas iedzīvotāji, kuri zināja par viņa izcelšanos un uzskatiem. Viņš bija kopā ar tēvu 803.gadā, kad viņi devās karagājienā uz austrumiem, un pēc tā nāves 809. Gadā, veiksmīgi pārņēma visu varu Horāsānas provincē⁴².

809. gadā viens no armijas karavadoņiem Māvarannahrā, Rafī Ibn Laijs atteicās pildīt Bagdādes pavēles un ieņēma Samarkandu. Kalifs pret viņu nosūtīja karaspēku emīra Harsama vadībā, kurš aplenca Samarkandu (mūsd. Uzbekistāna), un pēc pilsētas ieņemšanas 811. gadā dumpinieku Rāfīsu ibn Laiju sodīja ar nāvi.

Pēc dumpja apspiešanas, vezīrs al-Amīns al-Fadls Ibn ar-Rabis pavēlēja Harsamas karaspēkam atgriezties Bagdādē. Pret šo pavēli protestēja Al-Māmūns, kas uzskaitīja, ka šī pavēle ir pretrunā ar nelaiķa Hārūna lēmumu par viņa suverenitāti Horāsānā. Al-Māmūna padomnieks al-Fadls Ibn Sahla ieteica viņam nesūtīt karaspēku atpakaļ uz Bagdādi. Tā sākās karš starp diviem brāļiem, kas ilga divus gadus. Al-Māmūna karaspēks ieņēma visu Rietumu Irānu un ielenca Bagdādi. Pilsēta krita 813. gadā pēc sīvas cīņas. Karavadoņa Tahira kareivji nogalināja al-Amīnu un viņa brālis tika pasludināts par kalifu⁴³.

Diemžēl pilsoņu karš nebeidzās ar Amīna nāvi, jo sešus gadus pēc viņa nāves 813. gada septembrī turpinājās karš un tikai 819. gada septembrī Māmūns ieradās Bagdādē kā kalifs. Māmūna vēlā atrašanās Bagdādē bija tieši saistīta ar viņa vezīra, Fadla ibn Sahla, Māmūna brāļa sekmīga sakāves iedvesmotāja politiku. Viņš nolēma turēt savu saimnieku Mervas pilsētā Horāsānā, lai tas vadītu valsti no turienes. Iespējams, ka Fadls gribēja pārliecināties, ka Kalifāts paliks viņa un viņa draugu, no Horāsānas aristokrātu vides, rokās. Tāda politika izraisīja visu Bagdādes iedzīvotāju slāņu – Abāsīdu ģimenes, atlaisto Amina karaspēka kareivju un vienkāršo iedzīvotāju – pretestību, kas šādā politikā redzēja draudus savam stāvoklim un dzīves veidam. Mūsdienu Irākas teritorija kļuva nevadāma, rietumos tādi apgabali kā mūsdienu Sīrijas un Ēģiptes teritorijas vispār izgāja no kalifāta pakļautības.

Ieņēmis izpostīto Bagdādi, al-Māmūns tapa par neaprobežotu impērijas valdnieku (vald. 813 – 833.g.). Diemžēl šī uzvara neatnesa kalifātam mieru. Vēl bija stipras al-Amīna atbalstītāju pozīcijas Sīrijā, Azerbaidžānā turpinājās nemieri uz reliģioza pamata. Tomēr ar laiku arī Kalifāta rietumu provinces pasludināja par savu lojalitāti jaunajam kalifam. Al-

---

⁴² Turpat.

⁴³ Turpat.

Māmūns par Irākas vietvaldi pasludināja karavadoni Tahiru, bet pats nolēma apmesties uz dzīvi Mervā, kuru viņš taisījis pārveidot pat Kalifāta galvaspilsētu. Vēlāk viņš uzticēja Irākas pārvaldi sava audzinātāja brālim al-Hasanam Ibn Sahlu un apprecēja vieni no viņa meitām.

Horāsānā valdības groži nonāca islamticīgās aristokrātiskās Tāhiridu dzimtas rokās un ar laiku province kļuva neatkarīga. Viens no šīs dzimtas pārstāvjiem kļuva par policijas priekšnieku impērijas galvaspilsētā, otrs – atgriezta kalifam Aleksandriju pēc tam, kad tā 11 gadus bija Spānijas musulmaņu bēgļu rokās.

2.2 Al-Māmūna Gudrības māja

Ap 827. gadu al-Māmūns nolēma nodibināt savu plaši pazīstamo *Beit al hikma*⁴⁴. Bagdādē, kura tika veidota pēc Sasanīdu medicīnas akadēmijas Džundišapurā parauga, kā arī Bagdādes apkaimē tika uzcelta observatorija. „Gudrības māju” namu vadīja divi ļoti izglītoti cilvēki: persietis Sahla ibn Hārūns, Aristoteļa darbu tulkotājs arābu valodā, un Salma Harancu - pehlevi valodas pārzinātājs⁴⁵.

„Gudrības māja” mitinājās vesels tulku pulks, kas nodarbojas ar grieķu darbu tulkošanu matemātikā, astronomijā, medicīnā, astroloģijā, kā arī filozofijā un loģikā uz arābu valodu. Ir leģenda, ka pēc kalifa pavēles uz Konstantinopoli tika sūtītas īpaša ekspedīcijas Salmu vadībā, lai sameklētu un veiktu atrasto manuskriptu pārrakstīšanu. „Gudrības māja” atradās arī liela bibliotēka (*Hizant al hikma*), kura tika nodobināta vēl Barmakīdu laikos un tas ir viņu nopelns, ka tika sākta plaša grieķu filozofu un zinātnieku darbu tulkošana arābu valodā, ko vēlāk turpināja al-Māmūns un viņa pēcteči. Kultūras augšupeja kalifātā ietekmēja pat islāma ticības mācību. Pateicoties kalifa al-Māmūna tiešai līdzdalībai musulmaņu dogmatika atradās antīkās filozofijas ietekmē. Tika izstrādāta mutuzalītu ticības mācība, kas tika pasludināta par kalifāta oficiālo ideoloģiju un lika pamatu kalamam – musulmaņu teoloģijai. Bez šaubām kalifs-reformātors bija izglītotas cilvēks un viņa darbībai šajā jomā bija liela nozīme, jo tas deva iespēju attīstīt arābu zinātnei un reliģiozi-filozofiskas radošās domas. Pateicoties viņa atbalstam, tika pārtulkoti daudzi seno grieķu, helēnistiskās zinātnes un filozofijas darbi, kas kļuva pieejami arābu zinātniekiem un vēlāk pateicoties viņiem arī

---

⁴⁴ Gudrības māja.

⁴⁵ Philipp K. Hitti. *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present. Edition 6.* London: MacMillan, 1956.

Eiropas zinātniekiem. Vienlaicīgi turpinājās dažādu Irānas un Indijas kultūras elementu apguve⁴⁶.

2.3 Militāri politiskā situācija kalīfātā pēc kalifa al-Māmūna nāves

Savas dzīves pēdējos trīs gadus al-Māmūns karoja ar Bizantijas imperatoru. Turklāt viņi abi bija spiesti tajā pašā laikā cīnīties ar saviem pretiniekiem valsts iekšienē: Teofilam nācās cīnīties ar ikonoklastiem, bet al-Māmūnam – ar mutazilas kalama⁴⁷ pretiniekiem. Al-Māmūnu satrauca nemieri Ēģiptē, kuri sākās vēl pirms viņa nākšanas pie varas un nepārtraukti turpinājās no 829. līdz 832. gadam. Lai tur nodibinātu kārtību Al-Māmūns nosūtīja uz turieni savu brāli al-Mutasimu (أبو إسحاق عباس المعتصم بن هارون *Ab Ish k Abb s al-Muatasim bin Har n*). Al-Mutasims nespēja tikt galā ar koptu nemierniekiem, un 832. gadā al-Māmūns bija spiests personīgi vadīt soda ekspedīciju uz mūsdienu Ēģiptes teritoriju, kur viņš nežēlīgi izrēķinājās ar dumpiniekiem. Pirms savas nāves al-Māmūns iecēla par Ēģiptes vietvaldi al-Mutasimu par sava troņa mantinieku, kaut gan Horāsānas armijas karavadoņi uzstāja, lai par troņa mantinieku kļūtu viņa vecākais dēls Abbās.

Jaunajam kalīfam al-Mutasimam (vald. 833. - 842. g.) nācās sadurties ar problēmām, kuras bija saistītas ar kalīfāta armiju. Jaunā Abāsīdu dinastija atnāca pie varas tikai pateicoties Horāsānas armijai, un kaut gan Māmūns pēc 818. gada notikumiem bija spiests atteikties no atklātas savu proirānisko simpātiju paušanas, horāsānieši joprojām bija ietekmīgs politiskais un militārs spēks impērijā. Kopš tā laika impērijā tika izveidota profesionāla armija, kuras kareivji bija uzskaitīti speciālos sarakstos (divan), proti, to personu skaitā, kas par savu dienestu saņēma atalgojumu. Šajos sarakstos netika iekļauti brīvprātīgie musulmaņi arābi-beduīni (gazi), kas karoja Anatolijas vai Centrālās Āzijas pierobežu rajonos un dzīvoja uz kara laupījumu un ticīgo ziedojumu rēķina. Jaunā armija apguva kara mākslu saskaņā ar sava laika prasībām, bija apbruņota ar dažādām cietokšņu aplenkuma ierīcēm, plaši lietoja stopus un grieķu uguni⁴⁸. Bet pienāca laiks, kad horāsāniešu galma gvarde no sāka mākties kalīfam virsū ar savām pretenzijām. Ar laiku vervēt jaunus kareivjus no austrumu provincēm bija grūtāk un grūtāk, atkarībā no ātruma, kādā austrumu provinces ieguva autonomiju.

Horāsānā visa vara piederēja Tāhirīdu⁴⁹ dinastijai, kas bija panākusi savas provinces neatkarību. Dinastijas galva Abdallāhs Ibn Tāhirs (عبد الله بن طاهر *Abdall h ibn T hir*), kurš

⁴⁶ Tayeb el-Hibri. *Reinterpreting Islamic Historiography: Harun al-Rashid and the Narrative of the Abbasid Caliphate*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1999. 289.lpp.

⁴⁷ Kalams – viens no arābu-musulmaņu filozofijas virzieniem. Musulmaņu teoloģija.

⁴⁸ Degmaisījums kuru izmantoja militāros nolukos.

⁴⁹ Tāhirīdi jeb Tāhiri dinastija kas Austrumirānā no 821. līdz 873. gadam.

829. gadā nomainīja savu brāli Talhu vietvalža postenī, un kaut gan ārēji uzvedās kā kalifa lojāls kalps, faktiski viņam nepakļāvās. Abdallāha varas ietekme bija jūtama tālu ārpus Horāsānas robežām, tā bija jūtama pat Bagdādē, kur viens no viņa brāļiem al-Amignoms bija par policijas priekšnieku.

Lai pretoties horāsāniešu augošai ietekmei Bagdādē, al-Mutasims sāka formēt no tjurkiem speciālu kalifa gvardi, kuras lielums viņa valdīšanas laikā sasniedza četrus tūkstošus. Daudzi gvardi iepriekš bija karagūstekņi, kas bija gūstīti kalifa armijas nepārtraukto karu laikā ar nomadiem Māvaranahrā aiz Amudarjas upes. Daļēji sagūstītos šo karu laikā nomadus nosūtīja uz Bagdādi kā ikgadējus kara meslus kalifam, daļēji valsts ierēdņi pirka viņus Vidusāzijas un mūsd. Irānas ter. vergu tirgos kalifa armijas vajadzībām. Starp karadienestā pieņemtajiem vergiem bija daudz jaunekļu – mamļuki vai guļami (jaunekļi vai kalpi), kas bija sagūstīti Austrumu Eiropas un Ziemeļu Āfrikas teritorijām. Viņus apmācīja speciālās galma skolās un pēc tam viņus ieskaitīja kalifa gvardē⁵⁰.

Al-Mutasims varēja pilnīgi pakļauties uz savu jauno pretoirāņu gvardi, jo viņš ne bez pamata skaitīja, ka karaspēks būs drošāks, ja viņa sastāvā būs ārzemju algotņi un vergi brīvo cilvēku vietā, kas varētu būt iesaistīti vietējos sociālos un starp konfesiju konfliktos. Gvardi komandēja tjurku emīri, kuru pakļautībā bija arī pasta un galma vadības resors. Gvardes tjurku kavalērijas daļu kazarmas atradās Bagdādē un kavalēriju bieži izmantoja pilsētnieku nemieru apspiešanai.

Lai atbrīvoties no Tāhiridu varas Bagdādē, kā arī nobijies no nemieriem galvaspilsētā, al-Mutasims nolēma pārnest savu rezidenci no „Pasaules pilsētas” uz daudz drošāku vietu. Jaunās pilsētas Samaras celšanai tika izvēlēta vieta Tigras upes krastā ziemeļos no Bagdādes. Samara no 836. līdz 892. gadam bija kalifu rezidence un impērijas galvaspilsēta. Al-Mutasima pēctecis al-Mutavakils (vald. 847.-861.g.) (الله جعفر بن المعتصم) *al-Mutaukil il all h Dftafar bin al-Muatasim*) turpināja pilsētas celtniecību.

Kalifs izbēdzis no saviem Bagdādes pavalstniekiem, drīz vien izrādījās atkarīgs no galma gvardes karavadoņiem. Tjurku, irāniešu un citu gvardes vienību komandieri cīnījās par savu ietekmi uz kalifu, kas ar laiku izsauca haosu valsts pārvaldē. Atšķirībā no sava brāļa, al-Mutasims pārvaldīja valsti ar vezīra starpniecību, kas pārzināja svarīgākās valsts lietas uz valsts kasi. Laika posmam no 833. līdz 847. gadam bija raksturīga nepārtraukta cīņa starp

---

⁵⁰ C.E.Bosworth. *The Islamic dynasties: A Chronological and Genealogical Handbook*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1961., 99.lpp.

vezīru Ibn az-Zajatu un galveno tiesnesi Ibn Abī Duadu par savu politisko ietekmi. No otras puses, tieši šajā laika posmā auga tjurku karavadoņu aktivitātes, kuri pievēca varu ne tikai Samarā, bet arī visos kalifāta centrālos apgabalos.

2.4 B beka sacelšanās

Al-Mutasima valdīšanas gados (833.—842.g.) bija trīs galvenie kara lauki-divi kalifāta robežās un viens ārpus kalifāta robežām. Azerbaidžānā nezināms izcelsmes cilvēks, vārdā Bābeks⁵¹, bija vietējo kalniešu nemiernieku (huremītu) priekšgalā, kas cīnījās pret augošo musulmaņu ieceļošanu savās zemēs no kalifāta dienvidiem. Ir ziņas, ka Māmūns atvēlēja savam pēctecim uzticēt cīņu ar Bābeku apņēmīgam un stingram karavadonim un nodot viņa rīcībā visus iespējamus spēkus un līdzekļus. Jau 833.gadā pret huremītiem tika nosūtīts impērijas karaspēks, kuram kaujā pie Hamadanas (mūsd. Irāna) izdevās sakaut līdz šim neuzvaramos huremītus. Šajā kaujā huremīti zaudēja ap 60 tūkst. cilvēku. Tie, kas šajā kaujā izdzīvoja, patvērās Bizantijā.

Uz Bizantijas un kalifāta robežas līdz 837. gadam nekādas karadarbības nebija. Tas bija saistīts ar to, ka Bizantijas galvenie spēki bija aizņemti Sicīlijā. Gandrīz vai četrgadīgais pamiers deva iespēju kalifāta karavadoņiem novirzīt visus savus spēkus cīņai ar Bābeka karaspēku. 835.gadā Mutasims iecēla par karaspēka, kurš devās cīņā ar Babeku, virspavēlnieku tjurku Afšinu. Viņam bija liela pieredze nemiernieku sacelšanās apspiešanā mūsd. Ēģiptes ter., nemieru likvidēšanā Bagdādē. Afšina pakļautībā bija pieredzējuši karavadoņi Džafars al-Hajts un Itahs at-Tabahs. Kad kalifa karaspēks sāka uzbrukumu, Bābeks bija spiests atkāpties. Viņš ziņoja Bizantijas imperatoram Teofilam, ka kalifs ir novirzījis pret huremītiem visus savus spēkus. Lai novājinātu kalifa karaspēku, Bābeks neatlaidīgi lūdza Teofilu sākt karu ar kalifātu. Bābeks bija pārliecināts, ka kara draudu gadījumā no Bizantijas puses kalifs būs spiests daļu no sava karaspēka izmantot, lai atvairīt vai aizturēt bizantiešu karaspēka uzbrukumu. Patiešām, vizantieši izmantoja šo izdevību un 837. gadā ieņēma cietoksni Zibartu Mezopotāmijā, tika arī ieņemtas divas nelielas pilsētas. Diemžēl tas neatvieglāja Bābeka stāvokli, jo Afšins turpināja vajāt Bābeku un 837. gadā viņš aplenca Bābeka rezidenci Baz, Aranas kalnu apgabalā pie Arakas upes Armēnijā. Kad palika skaidrs, ka cietoksnis tiks ieņemts, Bābeks ar saviem tuviniekiem un domu biedriem pa pazemes eju atstāja cietoksni un devās uz Bizantiju, bet pa ceļam viņš tika notverts. 838. gadā Babeku uz ziloņa nogādāja uz Bagdādi. Kad kalifs Mutasims viņu ieraudzīja viņš iesaucās: „Tu, suņa dēls! Kāpēc tu izsauci šos nemierus un nogalināji tik daudzus musulmaņus?”

⁵¹ Pilnais vārds Bābeks Horamdīns بابک خرمدين 800.-838.g Azerbaidžānas nacionālais vāronis.

Bābeks klusēja. Kalifs pavēlēja Babekam nocirst kājas un rokas un iešūt viņu jēlā vēršādā, lai abi ragi būtu Babeka ausu vietā. Vēršāda sāka kalst, bet Bābeks bija pakārts dzīvs un viņš karājās, līdz nomira mokās⁵².

Drīz vien Tabaristanā tika apspiesta arī cita huremītu sacelšanās ar vietējo valdnieku Mazjaru priekšgalā.

---

⁵² История средних веков (V – XV века), Хрестоматия. Просвещение, Москва, 1969., 166.lpp.

3. ABAS DU KALIF TA ST VOKLIS 9. GADSIMTA OTRAJ PUS

Būdama raiba etniskā un reliģiozā ziņā, Abāsīdu impērija saglabāja savu vienotību tikai pateicoties ieroču spēkam un skaitliskā ziņā milzīgai armijai, kuras uzturēšanai tika tērēta budžeta lielākā daļa. Abāsīdu valdīšanas laikā viendabīgo arābu armija, kura tieši pildīja iekarotāju tautas funkcijas, nomainīja algotņu armija, kuras kodols diezgan ilgi sastāvēja no horāsāniešu feodāļu kara draudzēm un, kuras ar laiku izspieda arābu zemessardzi, kas tika pieaicināta piedalīties tikai lielos karagājienos. Kalifi nespējot atrast atbalstu kādā etniskā vai sociālā grupā, bija spiesti meklēt tādu bruņotu spēku, kurš viņiem dotu iespēju nebūt atkarīgiem no horasāniešu kara draudzēm. Par tādu spēku kļuva kalifu gvarde, kas sastāvēja no profesionāliem kareivjiem – vergiem – gulāmiem (غلام *Ghulam*).

Kalifi ar laiku palielināja guljāmu skaitu savā gvardē, lai dzīvoti pilnīgā drošībā jaunajā un kļuva par gvardes pavēlnieku rotaļlietu viņu rokās, būdami desmitiem tūkstošu guljāmu lokā. Irāniešu aristokrātus augstākajos valsts posteļos pakāpeniski nomainīja iznācēji no gulāmiem.

Tjurki-gulāmi nodibināja savu diktātu un laika posmā no 861. līdz 870. gada, sākot ar kalifa al-Mutavakila nogalināšanu, gāza no troņa četrus Abasīdu kalifus (al-Muntāsiru, al-Mustainu, al-Mutazu un al-Muhtadi). Al-Mutavakila nāve bija pirmsākums desmit gadu ilgam asiņainam juku laikam un galma apvērsumiem, kura laikā tjurku emīri cēla troni un gāza no tā kalifus⁵³.

Viens no tjurku emīriem, Ahmads Ibn Tūlūns (أحمد بن طولون *Ahmad Ibn Tulun*), kurš 868. gadā tika iecelts par Ēģiptes vietvaldi, panāca, ka pie viņa vietniecības Ēģipte tika pievienota mūsd. Sīrijas ter., un viņš kļuva par Tūlūnīdu dinastijas dibinātāju. Ņemot vērā, ka mūsd. Jemenas ter. no 9.gs. vidus bija zem zaidītu (šīītu) imamu varas, tad iznāk, ka no kādreiz no lielās impērijas zem Abasīdu reālās varas bija palikusi Mezopotāmija, Ziemeļu Arābija, Dienvidukaukāzs un neliela daļa no Dienvidrietumu Persijas. Sarūk kalifāta ieņēmumi, bet iepriekšējie izdevumi galma un gvardes uzturēšanai paliek bez izmaiņām.

870. gadā uzkāpa kalifa tronī al-Mutamids, kurš jau pašā savas valdīšanas laikā nolēma par labāku sadalīt kalifāta pārvaldi starp savu dēliem Džafāru un brāli al-Muvafaku. Savam dēlam viņš piešķīra rietumu provinces (Ifrikiju, mūsd. Ēģipti un Sīriju), bet brālim – mūsd.

---

⁵³ Tayeb el-Hibri. *Reinterpreting Islamic Historiography: Harun al-Rashid and the Narrative of the Abbasid Caliphate*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1999., 178.lpp.

Irāku, Irānu un Arābiju, kurš vēlāk kļuva par kalifāta faktisko valdītāju. Al-Mutamida lēmums simboliski lika pamatus Abāsīdu impērijas sabrukšanai⁵⁴.

Ciešot naudas trūkumu, kalifs al-Mutamids (vald. 892.-902.g.) atļāva atpirkt pusi no Irākas nodokļiem ar nosacījumu, ka pircēji garantē katru dienu iemaksāt kalifa personīgajā kasē 7000 dinārus. Uz kalifa valdīšanas beigām viņa kasē bija aptuveni 9 mlj. dināru.

3.1 Zindfu sacelšanās

869. gadā Basras apkaimē uzliesmoja melno vergu (zindžu)(الزنج *Zindfi*) sacelšanās, kas nopietni iedragāja kalifāta vienotību. Basras apkaimē vienmēr bija daudz zindžu, kurus šurp veda arābu un persiešu vergu tirgotāji, kas gaidīja šeit pircējus. 9.gs. daļa vergu tika atlasīti kalifa karaspēkam, bet vairums vergu tika nosūtīti uz Dienvidu Irāku un irāņu Huzistānu. Ļoti intensīvi melno vergu darbs tika izmantots Dienvidu Irākā, jo lielajiem zemesīpašniekiem un kalifātam šeit piederēja lielas plantācijas, kur tika audzēta kokvilna un cukurniedre. Uz šīm plantācijām strādāja, galvenokārt, tikai nēģeri, kurus veda no Āfrikas austrumu piekrastes un Zanzibāras⁵⁵ (arābiski „Zindž”) no kurienes arī nāca viņu nosaukums zindži. Vergi parasti bija izvietoti nometnes (no 500 līdz 5 tūkst. katrā nometnē) un bija spiesti strādāt ļoti smagos apstākļos. Dažreiz viņi sacēlās, bet viņu sacelšanās vienmēr bija nežēlīgi apspiestās; pirmā tāda sacelšanās notika 694. gadā⁵⁶.

Paša lielākā zindžu sacelšanās notika 869. gadā un ilga 14 gadus. Šo sacelšanos diezgan sīki aprakstīja savā grāmatā „Vispārīgā vēsture” vēsturnieks at-Tabari (محمد بن جرير طبري *Muhammad ibn Dfar r Tabari*), kurš bija šīs sacelšanas laikabiedrs. Sacelšanās uzliesmoja Basras apkaimē 869. gadā, un kā raksta at-Tabari: „Parādījās cilvēks un pie viņa sapulcējās zindži, kas tīrīja solončakus.” Šis cilvēks bija Alī Ibn Muhammads⁵⁷, kas apgalvoja, ka ir cēlies no Alī un Fātimas dzimta, pasludināja sevi par mahdi (glābēju) un sapulcēja Basras apkaimē 15 tūkstošu zindžu. Viņš vēstīja, ka ir ieradies, lai uzlabotu zindžu stāvokli un pataisītu viņus par vergu un īpašumu saimniekiem.

Vergi bija saniknot, izbadējušies un nežēlīgi laupīja savus bijušos saimniekus un visus citus, kas stājas viņiem pretī. Viņi vienkārši ienīda savus mocītājus un laupīja Dienvidu Irākas pilsētās un sādžas. 869. gadā zindži ieņēma un izlaupīja Ubulas un Abadanas pilsētas. Viņi vienu pēc otra sakāva valsts kara vienības, kuras bija nosūtītas nemieru apspiešanai, izplatīja savu varu visā Huzistanā un ieņēma Ahvazas pilsētu. Negaidīts Kalifāta karavadoņiem bija arī tas, ka daudzas karaspēka vienības, kuras sastāvēja no vergiem

⁵⁴ Turpat.

⁵⁵ Salu arhipilāgs Indijas okeanā, pie AustrumĀfrikas krastiem.

⁵⁶ А.Мюллер.

⁵⁷ Viņš nebija ne vergs ne melnais. Piedēvēja pie haridžītu-azrikītu sektas.

(zindžiem), pārgāja nemiernieku pusē. Tas ievērojami palielināja zindžu karaspēka kaujas iespējas un divus gadus pēc sacelšanās sākuma, zindžu vienības pārvērtās par reālu karaspēku. 869. gadā, zindži pirmo reizi mēģināja ieņemt Basru, bet nespējot to paveikt drausmīgi izpostīja Basras apkārtni un, meklējot laupījumu, nogalināja zemesīpašniekus un uzraugus. 871. gadā viņiem beidzot izdevās iebrukt Basrā, kurā daudzi pilsētas iedzīvotāji (ap 300 tukst.) tika nogalināti, bet pilsētas lielāka daļa nodedzināta. Basras pilsētas ieņemšanu vadīja viens no Alī Ibn Muhammada līdzgaitniekiem vārdā al-Muhalabi⁵⁸.

Zindži nepārvērtā Basru par savas kustības atbalsta punktu, jo tas būtu pretrunā ar viņu kara stratēģiju. Kara darbības laikā pret kalifāta karaspēku, zindži cēla savām kara vienībām nostiprinātās patvertnes uz nelielām ar biezu niedrāju klātām saliņām, kuras veidoja Šat al-Araba upes attekas un daudzie kanāli. Šajās patvertnēs, apmalotām ar zemes valni, atradās viņu mājokļi un noliktavas. Atsevišķas zindžu kara vienības, purvu un sarežģītu atteku un kanālu aizsardzībā, šajās patvertnēs parasti nogaidīja, kad viņus vajāja kalifāta karaspēks un viņi skaitīja, ka šoreiz nav izdevīgi ar viņiem sadurties. Viena no tādām patvertnēm, kurā bija zindžu vadoņa Alī ibn Mahmuda rezidence, ar laiku pārvērtās par lielu nocietinātu pilsētu al-Muhtara un vēlāk šī pilsētā tapa par zindžu galvaspilsētu.

879. gadā zindži ieņēma Vasitas pilsētu, un tādējādi nogrieza Bagdādei visus tirdzniecības ceļus uz Persijas jūras līci. Zindži turpināja savu kustību ziemeļu virzienā un sāka apdraudēt pašu Bagdādi. Neiespējamība izmantot tradicionālos tirdzniecības ceļus pa Irākas upēm bija izdevīga galvenajam Bagdādes tirdzniecības konkurentam – Ēģiptes vietvaldim Ibn Tulunam, jo tirdzniecības kuģi sāka izvairīties no kuģošanas nemierīgajā Persijas līča rajonā un tirgotāji atzina ar labāku piegādāt savas preces uz Vidusjūru izmantojot Sarkanās jūras ostas.

Novērtējot radušos stāvokli, vietvaldis Al-Muvafaks nosūtīja pret zindžiem savu karaspēku ar savu dēlu, nākamo kalifu Al-Mutadidu (vald. 892.-902.g), priekšgalā, kas atbrīvoja Vasitas pilsētu no zindžiem.

875. gada pie zindžiem parādījās jauns sabiedrotais Sidžistana vietvalža Iaskuba as-Safara personā, kuram radās godkāriģs nodoms sagrābt valsti kalifātā. Viņa karaspēks sāka virzīties uz Badādes pusi, bet enerģiskais al-Muvafaks ilgi negaidīja, un sakāva jaunā zindžu sabiedrotā karaspēku ceļā uz Bagdādi, bet Iaskuba as-Safara vietvalža Huzistānā karavienību, kas mēģināja sākt ofensīvu kopā ar zindžiem, cieta sakāvi pie Susas pilsētās 876.gadā. Tikai tagad al-Muvafakam radās iespēja sākt masveida uzbrukumu pret zindžiem. No sākuma viņš nosūtīja pret zindžiem karavienību sava dēla vadībā, bet kad dēlam neizdevās gūt reālus

---

⁵⁸ Е. А. Беляев. Арабы, ислам и арабский халифат в раннее средневековье, «Наука» Главная редакция восточной литературы, Москва, 1965., 267.lpp.

panākumus, viņš pats 883. gadā stājās karaspēka priekšgalā. Būdams labs stratēģis al-Muvafaks, pastiprināja savu karaspēku ar upes kuģu flotili, kura sāka lēni iet no vienas zindžu noņemšanas uz otru, un beidzot viņam izdevās aplenkt pašu lielāko zindžu noņemšanas un Alī ibn Muhammada rezidenci. 833. gadā Alī rezidence tika ieņemta un pats Alī tika nogalināts.

Triumfālā Al-Muvafaka uzvara, protams, nenovērsa vietējā separātisma draudus, bet droši vien uz vairākiem desmitiem gadu aizturēja galīgu Abāsīdu impērijas sadrumstalošanos.

4. AB SIDU IMP RIJA 10.GADSIMTA PIRMAJ PUS

Abāsīdu impērijas sadrumstalošanās procesa sākumu, kas turpinājās gandrīz pusotra gadsimta laikā, iezīmēja kalifa al-Māmūna valdīšanas sākums. Sakāvis al-Amīnu (813.g.) cīnā par kalaifa troni, al-Māmūna irāņu feodālu iesaistīšanas politika valsts pārvaldē faktiski iznīcināja arābu centralizēto valsti. Sāka nostiprināties vietvalžu vietniecības institūts. Sākumā vietvalžus iecēla pats kalifs uz noteiktu laiku. Vietvalža pienākums bija iemaksāt kalifāta kasē nodokļus, bet pārējos jautājumos viņš faktiski bija neatkarīgs.

Visagrāk izveidojās tā sauktie "pusneatkarīgie", emirāti Ziemeļu Āfrikā – Aglabīdi (800.-909.g.), Horāsānā – Tāhirīdi (821.-873.g.) un Māverannahrā - Samanīdi (819.-1005.g.). 9. gadsimta otrajā pusē uzradās gandrīz neatkarīga vietvalža vietniecība mūsdi. Ēģiptē (Tūlūnīdi, 868.-905.g.), atdzima Armēņu cariste – Bagratīdi (886.-1045.g.). Šo procesu veicināja etniska nošķirtība, ekonomisko sakaru neesamība starp atsevišķiem kalifāta apgabaliem. Kalifāta militāro varenību grāva arī biežie tautas nemieri. Zemnieku nemieri Bābeka vadībā, kas aptvēra mūsdi. Dienvidu Azerbaidžānas ter. Un mūsdi. Rietumu Irānas ter. līdz pat Isfahanai un Kermanam turpinājās 20 gadus. Nemiernieki Bābeka vadībā nevienu vien reizi sakāva kalifa karaspēku. Nemiernieku panākumi pamudināja kalifu al-Mutasimu (vald. 833.-842.g.) reorganizēt kalifāta armiju.

869. gadā mūsdi. Dienvidu Irākās ter. un Huzistānā uzliesmoja melno vergu sacelšanās, kurus atbalstīja vietējie zemnieki un beduīni. Ar lielām grūtībām kalifa karaspēks sakāva zindžus tikai pēc 14 gadiem, 883. gadā.

Pēc tam daudzos kalifāta apgabalos izvērās karmatu⁵⁹ kustība un ismailītu⁶⁰ (الإسماعيلية) a-ismailīja) propoganda. Tad ismailīti un karmati darbojās vienotā frontē. 890. gadā sākās plaša karmatu sacelšanās Irākā, kuru izdevās apspiest tikai 906. gadā. 899. gadā karmati izveidoja valsti-republiku Bahreinā ar galvaspilsētu Lhasas (al-Ahsa) pilsētā. Valsts pamatu veidoja brīva zemesīpašnieku un amatnieku kopiena, kuru vadīja koleģiāla padome sešu vecāko un sešu to vietnieku sastāvā. Valsts galvenais ražošanas spēks bija 30 tūkst. vergu (nēģeri un etiopieši). Kopienas locekļi bija atbrīvoti no visiem nodokļiem. Valsts kasi tika papildināta uz kara trofeju rēķinu, kas bija iegūti sirojumos. Armija sastāvēja no 20 tūkst. zemessargiem. Karmatu valsts pastāvēja līdz 11. gadsimta beigām⁶¹.

⁵⁹ Liels ismailītu reliģiozi politiskas sektas atzars, kas nodibināja utopisko kopienu Bahreinā.

⁶⁰ Reliģisko kustību kopums šītu islāmā.

⁶¹ R.N.Frye. *The Cambridge History of Iran Volume 4: The Period from the Arab Invasion to the Saljuqs*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1976.

900. gadā sākās karmatu sacelšanās mūsd. Sīrijā Zikravaijha vadībā. Šī sacelšanās kopumā tika apspiesta pēc diviem gadiem, kaut gan atsevišķas pretestības vietas Kalifātam šajā reģionā saglabājās līdz pat 10. gadsimta beigām. Daļa no nemierniekiem atrada patvērumu Magribā, kur 9. un 10.gadsimta mijā ismailītu aģitācija panāca ievērojamus panākumus berberu cilšu vidū. Ismailītu spēkus vadīja Ubajjdallāhs, ismailītu mācības izplatītājs, viens no karmatu sacelšanās līderiem Sīrijā. Pēc karmatu sacelšanas sakāves Sīrijā, viņš aizbēga uz mūsd. Ēģipti, pēc tam viņš bija Magribā, kur viņš bija berberu sacelšanās vadītājs pret vietējo Aglabīdu dinastiju (909.g.). Pēc Aglabīdu nogāzšanas, berberi pasludināja Ubajjdallāhu par imamu-kalifu un mahdi (mesiju). No viņa sākās Fātamīdu kalifu dinastijas sākums (909.- 1171.g.), kas, savukārt, galīgi norobežoja ismailītus no karmatiem. Drīz vien kalifs al-Mahdi ar berberu ketama cilts palīdzību nostiprināja savas pozīcijas ne tikai Ifrikijā, bet arī nogāza Rustāmīdu⁶² haridžītu dinastiju Tahartā (Alžīra) un pārvērtā Idrisīdus Fesā par saviem mesliniekiem. Fātamīdi uzcēla Ifrikijā pilsētu – cietoksni al-Mahdiju, kas tapa par viņu galveno atbalsta punktu un ar laiku iekaroja Ziemeļu Āfrikas lielāko daļu. Fātimīdi skaitīja sevi pēc izcelšanās un dievišķīgas izvēles par vienīgo likumīgo varu islāma pasaulē un taisījās gāzt Abasīdus tāpat, kā tie savā laikā gāza Omeijādus.

Tādejādi, Abāsīdu impērijas austrumu un Ziemeļu Āfrikas provinces galīgi izgāja no kopējās musulmaņu Abasīdu impērijas un sāka dzīvot neatkarīgi. Sākot ar šo laiku, minēto valstu vēsture, kas tika pārtraukta arābu iekarojumu rezultātā, atdzima un sāka attīstīties neatkarīgi no arābu rietumiem.

891. gadā mira kalifa Al-Mutadida (vald. 870.-892.g.) brālis, enerģiskais un nežēlīgais al-Muvafaks, kas bija faktiskais Abāsīdu impērijas valdnieks. Pirms nāves viņš panāca, ka viņa dēls, kura māte bija verdzene no Grieķijas, tika pasludināts par otro kalifa troņa mantinieku. Tomēr otrais kalifa troņa mantinieks panāca, ka viņš tapa par kalifa troņa pirmo mantinieku un pēc kalifa nāves viņš likumīgā troņa mantinieka vietā tika pasludināts par kalifu ar vārdu al-Mutadids. Tas notika Bagdādē, uz kuru viņa priekštecis pirms savas nāves pārveda savu rezidenci no Samaras. No tiem laikiem Bagdāde tā arī palika par kalifāta galvaspilsētu līdz mongoļu iebrukumam 1258. gadā.

Al-Mutadids uzkāpa tronī laikā, kad valsts atradās grūtā stāvoklī. Daudzas impērijas provinces vairs nepakļāvās Bagdādei, bet valsts kase bija iztukšota. Tiesa gan, ar sava vezīra Ubajjdallāha Ibn Sulajmana un karavadoņa Badra palīdzību al-Mutadidam izdevās apspiest sacelšanos Tabaristānā un atjaunot savu varu provincē Farss, kur kāds Abu Dulafs mēģināja

---

⁶² Rustāmīdi jeb Rustāmi. Valda 777.-909.g. Rietumalžīrijā. Dinastijas aizsācējs – Abdarrahmāns Ibn Rustāms. 909. Gadā Rustāmīdus iekaroja Fātimīdi.

izveidot neatkarīgu kņazisti, kā arī darīja galu Bizantijas mēģinājumiem iebrukt valsts teritorijā izmantojot kalifāta smago stāvokli. Tomēr al-Mutadida galvenā problēma bija saistīta ar kalifāta smago ekonomisko stāvokli. Pirmām kārtām viņam bija vajadzīgi līdzekļi, lai izmaksātu algas valsts ierēdņiem un, pats galvenais, viņam bija vajadzīga nauda algotņu un karavadoņu algām, jo bez viņiem al-Mutadida vara valstī būtu ļoti nosacīta, kā to liecināja viņa priekšteču liktenis.

Sākot ar 9.gs. beigām Bagdādes valdniekiem nācās pastāvīgi piekopt laipošanas politiku starp dažādiem naidīgiem viens pret otru reliģiskiem un politiskiem spēkiem, un jāsaka, ka kalifs al-Mutadids šajā ziņā bija neapšaubāmi veikls. No sākuma viņš meklēja atbalstu pie sunnītiem un, pat cenšoties viņiem izdabāt, aizliedza dažādus kalama darbus. Vēlāk al-Mutadidam nācās mīkstināt savu politiku arī šītu attiecībā. Viņš sāka iecelt šītu pārstāvjus augstos valsts pārvaldes amatos. Šādu politiku noteica valsts finanšu situācija, jo šītu klanu vadoņu rīcībā bija pasakainas bagātības un, lai nostiprinātu savas pozīcijas, kalifs bija spiests meklēt ar viņiem kompromisu. Kalifa al-Mutadida un viņa pēcteča al-Muktafi valdīšanas laikā iezīmējās izteikta valsts varas stabilizācija. Finanšu resoros tika ieviesta kārtība pateicoties valsts ierēdņiem-šītiem, tāpēc viņu pārstāvji sāka spēlēt arvien lielāku lomu valsts dzīvē. Tiecoties izbeigt šītu un sunītu konfliktus valstī, al-Mutadids 892. gadā iecēla par valsts kases pārvaldnieku Ahmadu Ibn al-Furatu, vienu no šītu klana vadoņiem, kuru viņš bija spiests atbrīvot viņu no ieslodzījuma cietumā, kur tas tika ieslodzīts pēc al-Muvafaka pavēles. Ahamads Ibn al-Furats bija pieredzējis finansists un viņam bija plaši sakari impērijas austrumu provincēs un kalifs skaitīja, ka al-Furats varētu labvēlīgi ietekmēt tur esošo notikumu gaitu.

Pēc al-Mutadida nāves 902. gadā troni mantoja viņa dēls al-Muktafi (vald. 902.-908.g). Jaunais kalifs savu sešu gadu valdīšanas laikā panāca jūtamu valsts stāvokļa un pārvaldes stabilizāciju. Lai darītu galu valsts kases apzagšanai un citai augsto ierēdņu ļaunprātībai, viņš par vezīru iecēla al-Kāsimu Ibn Ubaidallāhu, cietsirdīgu un apņēmīgu cilvēku. Apzinoties, ka galvenais šķērslis kārtības ieviešanai kalifāta ir tjurku karavadoņu bezatbildīgā uzvešanās, al-Kāsims atbrīvoja no amata gvardes karavadoni tjurku Badru. Uz kādu laiku tjurku karavadoņu ietekme valsts lietās tika mazināta, jo visu kara darbības pasākumu noturēšana valstī bija vazira uzraudzībā, kas kalifa padomnieks un palīgs viņš koncentrēja savās rokās visu varu kalifātā. Visu resoru un divanu darbošanās, visi augstākie finanšu resoru ierēdņi Bagdadē un provincēs bija stingrā centra uzraudzībā, kura rīcībā bija visi valsts dokumenti, sarakste un instrukcijas, kas nodrošināja normālu nodokļu ienākšanu valsts kase. Vārdu sakot, īsā laikā impērijā tika ieviesta kārtība valsts lietās.

Finanšu resoros al-Muktafī valdīšanas laikā kā agrāk bija šītu ierēdņi, kuri apzaga valsts kasi un piesavināja sev lielāko tiesu no valsts ienākumiem. Al-Kāsims zināja par šītu finansistu negodīgumu un patērēja daudz laika un spēka, lai panāktu Ahmada Ibn al-Furata atbrīvošanu no kalifāta finanšu resora vadības un, kad tas 904. gadā nomira, lai atbrīvotu no amata viņa brāli Alī Ibn al-Furatu. Al-Kasima nāve 904. gadā nedeva viņam iespēju līdz galam atmaskot visas brāļu finanšu mahinācijas un Alī Ibn al-Furats saglabāja savu amatu finanšu resorā.

Al-Muktafī valdīšanas laikā izdevās nostiprināt Abasīdu dinastijas varu mūšd. Ēģiptes un Sīrijas ter., kur līdz šim laikam valdīja Tūlūnīdu⁶³ dinastija. Tūlūnīdi nespēja pretoties kareivīgajiem karmatiem (radikāls ismailītu atzarojums) un zaudēja savas pozīcijas Sīrijā un Ēģiptē. Karmati (vai karamīti) bija nostiprinājušies Arābijā un Bahreinā un bieži sīroja Dienvidu Irākas un Sīrijas pilsētās un ciematos. 905. gadā al-Muktafī nosūtīja karspēku uz Sīriju un pēc tam uz Ēģipti. Ēģiptes galvaspilsēta Fustatas tika ieņemta, bet pēdējie izdzīvojušie Tūlūnīdu dinastijas locekļi tika izsūtīti uz Bagdādi. Tādā veidā, divas svarīgākās Kalifāta provinces tika uz laiku atgrieztas Bagdādei. Izrādījās, ka Bagdādes varas panākumi nebija ilgstoši, jo pēc al-Muktafī nāves 908. gadā Abāsīdu impērijā sākās jauns politiskās un ekonomiskās krīzes posms⁶⁴.

Al-Muktafī nomira 28 gadu vecumā un nepaguva atstāt kaut kādus norādījumus par troņa mantinieku. Kalifātā atkal sākās cīņa par varu – šoreiz viņa radnieku starpā. Kalifa bērni bija par maziem, lai pretendētu uz troni, bet al-Muktafī brālis Džafars (أبو الفضل جعفر) *al-Muktadir bill h Ab al-Fadla Džafar*) bija tikai 13 gadus vecs. Tomēr bija vēl viens troņa pretendents, un par tādu tapa bijušā kalifa al-Mutaza dēls Ibn al-Mutazs (عبد الله بن المعتز *Abdall hs bin al-Mutaz*), kurš visu savu dzīvi pavadīja ieslodzījumā, jo viņu kā iespējamo sāncensi baidījās valdošais kalifs.

Bez šaubām Ibn al-Mutazs bija pietiekami izglītots un kvalificēts cilvēks, lai pildītu islāma valsts valdnieka pienākumus. Acīm redzot šis fakts visvairāk biedēja vezīru un viņa sekretārus, kas skaitīja, ka ar mazgadīgo Džafaru kalifa lomā viņiem būs vairāk iespēju ietekmēt valsts politisko un ekonomisko stāvokli.

Ibn Al-Mutazu atbalstīja daudzkārt iepriekš ieceltais vezīra amatā Alī Ibn Isa, kurš skaitīja, ka tikai Ibn al-Mutazs varētu glābt impēriju no sadrumstalošanās, Džafaru – tas pats

⁶³ Tūlūni jeb Tūlūnīdi valda Ēģiptē un Sīrijā 868.-905.gadā. Dinastijas aizsācējs Ahmeds ibn Tūlūns.

⁶⁴ C.E.Bosworth. *The Islamic dynasties: A Chronological and Genealogical Handbook*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1961., 43.lpp.

Alī Ibn al-Furats, kuru atbalstīja ne tikai „šītu” partija, bet arī daudzi augstākie ierēdņi, kas baidījās no stipra valdnieka kalifa tronī. 908. gadā mazgadīgais Džafars tika iecelts par kalifu ar vārdu al-Muktadirs (vald. 908.-932. g.) un viņa darbību uzraudzīja aizbildņi. Visu to vadīja al-Abbās un viņa palīgs Alī Ibn al-Furata.

Ibn al-Mutaza atbalstītāji ar to nevarēja samierināties un sarīkoja sazvērestību. Viņiem izdevās nogalināt al-Abbāsu un, tikai laimīgas sagadīšanās dēļ, neizdevās izrēķināties ar pašu al-Muktadiru. Ibn al-Mutazs tika pasludināts par kalifu, bet viņam izdevās noturēties tronī tikai vienu dienu – 908. gada 17. decembri. Nākošajā dienā dažu savu atbalstītāju nodevības dēļ viņš tika notverts un nogalināts, bet al-Muktadira kalifāts atjaunots. Par kalifa vezīru un palīgu tapa Alī Ibn al-Furata.

Kalifs al-Muktadirs valdīja vairāk nekā 20 gadus (vald. 908.-932. g.). Viņa valdīšanas laiku raksturoja centrālās valsts varas galēja nestabilitāte. Kaut gan kalifa vezīri bija ļoti pieredzējuši cilvēki, kas centās pakļaut savai kontrolei visus nodokļu ienākumus, tomēr viņi ierēdņiem bieži nācās satapties ar pretdarbību provincēs un klaju vietvalžu nepakļaušanos.

924. gadā karamāti uzbruka svētcēlnieku karavānām, kas gāja no Bagdādes uz Meku, jo vara sava vājuma dēļ nespēja nodrošināt svētcēlnieku drošību. Bagdādes iedzīvotāju vispārēja neapmierinātība bija tik liela, ka kalifs al-Muktadirs bija spiests noņemt no vezīra daļu no viņa pilnvarām un nodot visu varu karavadoņa Mūnisa rokās⁶⁵.

Pārņemis savās rokās gandrīz neierobežotu varu Mūnis steidzīgi izrēķinājās ar saviem galvenajiem pretiniekiem. Viņš atstādināja no lēmumu pieņemšanas valsts augstākos ierēdņus, ieskaitot vezīru, un vairāk neņēma vērā pat paša kalifā pavēles. Karavadonis sakāva Fātamidus⁶⁶ (الفاطميون *F tim j n*), kas centās iekarot mūsdienu Ēģiptes teritoriju un nodrošināja Bagdādi no karmātu uzbrukumiem. Par viņa panākumiem mūsdienu Ēģiptē viņam tika piešķirts goda nosaukums al-Muzafars (Uzvarām vainogots).

929. gadā Mūnis slepeni piedalījās nesekmīgā galma sazvērestībā, lai gāztu valdošo kalifu al-Muktadiru. Jau 932. gadā Mūnis atklāti uzstājās pret kalifu, kas bija spiests bēgt no Bagdādes un gāja bojā sadursmē ar nemierniekiem. Svinot savu uzvaru, Mūnis iecēla par kalifu al-Muktadira brāli al-Kāhiru (أبو منصور محمد القاهرة *Ab Mans r Muhammad al-K hira Biall hu*) (vald. 932.-934. g.). Tomēr Mūnisa valdīšanas lāks nebija ilgs, jo atnācis pie varas al-Kāhirs pavēlēja sodīt viņu ar nāvi.

⁶⁵ А.Мюллер.

. Москва: АСТ, 2006.

⁶⁶ Fātamīdi valda 909.-1171. Ziemeļāfrikā, vēlāk Sīrijā un Ēģiptē. Dinastija nosaukta prāvieša Muhammada meitas vārdā.

934. gadā al-Kāhiru kalifa tronī nomainīja ar-Rādī (أبو العباس محمد الراضي بالله) *Ab al-Ab s Muhammad al-R d Biall hu* (vald. 934.—940.g.), kas uzticēja augsto *amira al-umara*⁶⁷ posteni Vasitas un Dienvidu Irākas vietvaldim hazāram Ibn Raeikam, kurš mēģināja atjaunot kārtību impērijas centrā. Uz to laiku kalifa reālā vara attiecās tikai uz nelielu apgabalu ap Bagdādi. Ibn Raeiks nosūtīja savu palīgu Badžakamu uz Huzistanu, lai atgrieztu paklausībā vietējo vietvaldi Abu Abdallāhu al-Baridi. Badžakamam izdevās sakaut al-Baridi un piespiest to bēguļot. Šī uzvara ievērojami nostiprināja Badžakama pozīcijas un deva viņam iespēju, lai gāztu savu priekšnieku Ibn Raeiku un tikt ieceltām 938. gadā par *amiru al-umarū*. Pēc diviem gadiem, jauna kalifa al-Mutakī (أبو إسحاق إبراهيم المتقي بالله) *Ab Ish k Ibr h m al-Muttak* (vald. 940.—944.g.) valdīšanas laikā Ibn Raeikam izdevās atjaunot savu stāvokli Bagdādē un 940. gadā gāzt Badžakamu, kurš tika nogalināts. 942. gadā kaujās ar Hamdānīdiem⁶⁸ (حمدانيون *Hamd nij n*) Sīrijā Ibn Raeiks tika arī nogalināts.

Pēc nedaudziem relatīvas stabilitātes un miera gadiem, 10.gadsimta sākumā Abāsīdu impērija no jauna sākās laika posms, kuru raksturoja ļoti dziļa politiska un ekonomiska krīze. Abāsīdi zaudēja visas provinces impērijas austrumos un rietumos, sākās karamātu sirojumī, Ziemeļu Āfrikā nostiprinājās Fātāmīdi, kuru centieni iebrukt mūsdienu Ēģiptes teritorijā ar lielām grūtībām tika atvairīti, iekšējie strīdi, karavadoņu cīņa par varu, sadursmes starp sunnītiem un šītiem Bagdādē –viss tas sagrava kalifu varas autoritāti. Abāsīdu impērija, kura vairāk nekā pusotru gadsimtu bija vienota, izjuka, un sadalījās uz daudzām neatkarīgām provincēm.

Arābu filozofs Al-Fārābī (872.-951.) (أبو نصر محمد الفارابي) *Ab Nasr Muhammad al-F r b*), kas pameta Bagdādi apmēram 942. gadā, par to laiku rakstīja sekojošo: „Godprātīgs cilvēks vairs nevar palikt šajā samaitātajā sabiedrībā, viņam nav citas izvēles kā doties (hidžra) uz kādu tikumīgu valsti, ja tāda pastāv viņa laikā. Ja tādas nav, tad viņš ir svešinieks savā laikā, nelaimīgs savā dzīvē, un tādām cilvēkiem nāve ir vairāk vēlama par dzīvi.”⁶⁹

4.1 Kultūra un zinātne Abāsīdu impērijā

Musulmaņu civilizācija veidojās uz arābu reliģijas reformatora Muhammada mācības (islāma) pamata, pateicoties arābu nomešanās iekarojumu rezultātā, pakļaujot tautas teritorijās no Centrālās Āzijas līdz pat Atlantijas okeānam. Orientālisti uzskata, ka musulmaņu civilizācija

⁶⁷ Emīru virspavēlnieka vai visu emīru emīra.

⁶⁸ Hamdānīdi – šītu arābu dinastija kas valda Ziemeļīrākā periodā no 890.-1004. gadam.

⁶⁹ И. М. Филштинский, История арабов и халифата (750-1517) гг., Москва, «Восток -Запад», 2006., 143.lpp.

kā tāda sāka veidoties no 7. gs. sākuma.⁷⁰ Nav nekādu šaubu, ka iekarotāju reliģija ne tikai noteica jaunās civilizācijas kopsaucēju, bet arī izveidoja tās asi un pamatu. Visi pārējie šīs civilizācijas aspekti – materiālais un garīgais, politiskais un literārais, ekonomiskais un sociālais – iekļauj sevī šīs reliģijas garu, piešķir tiem tās nokrāsu un tiek pilnveidoti tās tiešā ietekmē. Ir zināms, ka islāmam salīdzinot ar citām reliģijām, piemīt vairāk izteikts totalitārs raksturs, jo tas ir griežas ne tikai pie adepta reliģiskās apziņas, bet ir vērsts, lai pakļautu sev tā visu personību.⁷¹

Korāns, islāma sakrālā grāmata kā dieva vēstnesis arābu valodā, uz mūžīgiem laikiem iesvētīja šīs valodas prioritāti musulmaņu civilizācijas reliģiozā un literārā apritē. Tādejādi arābu valoda pēc nepilniem simts gadiem pēc pravieša nāves kļuva par oficiālo un dominējošo valodu Abāsīdu impērijā.⁷²

Tā sauktā Abāsīdu impērijas zelta laikmeta (9.-10.gs.), visas kultūras uzplaukuma laikā, tika pilnveidotas visas arābu literatūras formas un tika ierakstīta viena no spilgtākajām lappusēm viduslaiku islāma civilizācijas jaunrades vēsturē.⁷³

Ar Abāsīdu dinastijas nākšanu pie varas, kalifāta kultūras dzīve tika iekļauti daudzie neticīgie no iekarotājām valstīm, kas bija pieņēmuši islāmu un šādā veidā bagātināja musulmaņu civilizāciju ar savām nacionālām tradīcijām.⁷⁴

Līdz 9.gs. arābu kultūrā literatūra praktiski nebija nopietnu vēsturisku darbu, to vietā bija sastopami dažādi nostāsti par pravieša Muhammada dzīvi, līdzgaitniekiem un veiktajiem karagājieniem. Pirmie vēsturiskie darbi nāca gaismā tikai 9.gs. sākumā. Tā laika ievērojamo vēsturnieku vidū var nosaukt arābu karagājienu vēsturnieku Belazuri (9. gs.), Bagdādes vēsturnieku Ibn Abu Tahiru Teifuru (9.gs.), Persijas vēstures autoru Dinavari (9.gs.) kā arī monumentālās Persijas un arābu vēstures historiogrāfijas autoru persieti Tabari ((838.-923.)).⁷⁵

Arābu dzejas ziedu laiks bija 9.-10.gs., kura laikā galma un pilsētas dzejai bija laicīgs raksturs. Viens no ievērojamākiem šīs dzejas pārstāvjiem bija Abū Nuvas (dzīv. 756.-810.), kurš rakstīja, ka gribētu palikt par suni, kas sēž pie Mekas vārtiem un kož ikkatru garāmejošu

---

⁷⁰ Fr.Gabrieli. *The Literary Tendencies in Islam.* –S.Stewart-Robinson(ed.) *The Traditional Near East*, New Jersey, 1966.

⁷¹ Turpat.

⁷² Turpat.

⁷³ Turpat.

⁷⁴ Cambridge Medieval History. The Eastern Roman Empire (712-1353).England, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

⁷⁵ Turpat.

svētceļnieku.⁷⁶ „Vienas dienas kalifs” Ibn al Mutazs augsti vērtēja Abu Nuvasa dzejas un bija viņa talanta cienītājs. Dzejnieku cienīja par to, ka viņš bija brīvdomātājs, kuram bija liela loma islāma dogmu un nolikumu diskreditēšanā.⁷⁷

Prozas sacerējumi arī bija plaši pārstāvēti arābu literatūrā, bet galvenokārt tie bija tulkojumi no citām valodām. Ļoti populārs Bagdāde bija *Kalilas* un *Dimnas* tulkojums no persiešu valodas, kuru veica rakstnieks un tulks Abū Muhammads Abdallāhs (dzīv. 724.-759.) no Basras.⁷⁸

Kalifātā 9.gs. radās ekonomiskā ģeogrāfija speciālas ģeogrāfijas disciplīnas formā. Arābu ģeogrāfu darbi 9.-10.gs.ir viens no galvenajiem informācijas avotiem kalifāta ekonomikas izpētē. Šajā ziņā liela nozīme bija arābu ģeogrāfu Masudi Isfahari un Munadasi darbiem. Masudi (10. gs.) lielāko savas dzīves daļu pavadīja ceļojumos.⁷⁹ Savos ceļojumos viņš apmeklēja visu musulmaņu Āziju no mūsd. Armēnijas līdz Indijai un no Kaspijas jūras krastiem līdz Zanzibārai. Viņu interesēja viss, ko viņš satapa un redzēja. Viņa darbu saturs bija dziļš un atspoguļoja paša ceļinieka lielo pieredzi un domas. Savas dzīves nogalē Masudi uzrakstīja vispārējas vēstures grāmatu, kuras saturs ietvēra laiku no pasaules radīšanas brīža līdz viņa laikam. Viņa uzskatus par pasauli neierobežoja vispārpieņemtās islāma mācības dogmas, jo viņš pētīja dažādas citu tautu ticības, valstis un interesējās par dažādām dabas parādībām, piemēram, paisumi un bēgumi, kur atrodas Nīlas upes sākums, jūras nezvēri u.c.⁸⁰ Masudi bija tipisks sava laika zinātkāru cilvēku pārstāvis, kas sagatavoja auglīgu augsni zinātniskās literatūras parādīšanās kalifāta Abasīdu dinastijas valdīšanas laikā.⁸¹

Vietvalžu administrāciju vajadzība izmantot praktiskā darbā dažāda rakstura uzziņu materiālus arī bija viens no faktoriem, kas veicināja ģeogrāfijas zinātnes attīstību. Viena no tāda veida rokasgrāmatām ir „Ceļi un karalistes - *Kit b al-Mas lik wəal- Mam lik* المسالك كتاب”, kas ir saglabājusies līdz mūsu dienām. Šīs rokasgrāmatas autors pastmeistars, persietis pēc izcelsmes, Ibn Khurdadbihs, kurš dzīvoja 9.gs. pirmajā pusē.⁸²

Arābu ģeogrāfiskā satura literatūra, kas nāca gaismā Abāsīdu dinastijas valdīšanas laikā, veido ievērojamu ceļa piezīmju grāmatu klāstu arābu literatūrā.

⁷⁶ . . . 3. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1957.

⁷⁷ Б. Я. Шидфар Абу Нувас. Москва: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1978.

⁷⁸ Cambridge Medieval History. The Eastern Roman Empire (712-1353).England, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ Turpat.

⁸¹ Turpat.

⁸² Turpat.

Islāma dogmats Abāsīdu kalifātā nekļuva par šķērslī arābu filozofijas izveidošanai, kuru pārstāvēja tādī izcīlī arābu filozofī kā tās veīdotājs al-Kindī (9. gs.) un Ibn Halduns (14.gs.)⁸³. Al-Kindī pīeder vairāk nekā 200 zinātnīski-teorētīsku traktātu ar ļoti dažādu tematīku, vīņš rakstīja par astronomīju, ģeometrijū, mūzīku, politīku un medicīnu. Al-Kindī arī tulkoja grieķū filozofa Aristoteļa darbus, kā arī uzrakstīja daudzu īevērojāmu grieķū filozofū darbu atreferējūmus.⁸⁴

Līela loma arābu filozofījas attīstībā pīederēja arī al-Farabī (10.gs.), kurš studēja medicīnu, matemātīku un filozofīju Bagdādē, bet savas dzīves nogālī pavadīja Damaskā zem Aleppo vīetvalža Saif ad-Daula Alī Hamadāmī patronāžas. Vīņš bīja pazīstāms kā seno grieķū un romīešu filozofū un Aristoteļa, Platona, Galēna un Eīklīda darbu tulkotājs un komentētājs.⁸⁵

Medīcinā arābī bīja cītīgi sengrieķū skolnīekī. Gondīšapurās medīcīnās skolā, kas bīja nodībīnāta vēl Sasanīdu īmpērijās laīkos, arābu valodā tīka pārtulkoti vairūms grieķū un latīņu medīcīnās tekstu. Gondīšapurās medīcīnās skolā strādāja īevērojāms sīriešu īzcelsmes ārsts (kristīetīs) Džabrailīs ībn Bahtīšu, kas bīja Abāsīdu kalīfāta galma ārstū dīnastījas dībīnātājs. Šīs dīnastījas pārstāvji vairāk nekā dīvu gadsīmtus rūpējas par galminīeku veselībū. Daudzī kristīešu īzcelsmes ārstī pārtulkoja arābu valodā sengrieķū ārstū Hīpokrāta, Galēna, Dioskorīda un cītu sengrieķū un romīešu ārstū darbus. Vīens no mīnēto darbu īevērojāmākīem tulkīem bīja ārsts un tulks Hunāīs ībn Ishaks (809.-873.), kas Vīduslaīku Eīropā bīja pazīstāms zem vārda Johānītīus. Laīkabīedri vīņu devēja par „Tulkotāju šēihu”. Pēc īzcelsmes vīņš bīja arābs no Nestorīanu (kristīgo) arābu cīlts.⁸⁶ Medīcīnu vīņš sāka studēt Bagdādē, pēc tam vīņš turpīnāja savās studījas Gondīšapurā.

Arābu ārstū īeguldītjūms medīcīnā sastāvēja ne tīkai no sengrieķū un romīešu ārstū tulkojūmīem. Arābu ārsta Zakrīa al-Razī (854.-925.) īeguldītjūms medīcīnā īr mīlzīgs, jo daudzās medīcīnās mjomās vīņš bīja pīrmaīs. Daudzī vīņa darbī bīja pārtulkoti latīņu valodā vēl vīduslaīkos. Vīens no vīņa no līelākīem darbīem *Kitāb al-Havī* sastāv no devīņīem sējūmīem, un tīek uzskatītīs par medīcīnās encīklopēdīju, kas nav zaudējusi savū nozīmī pat mūsū laīkos.⁸⁷

---

⁸³ В.Бартольд, Работы по истории ислама и Арабского халифата, М., Восточная литература, РАН, 2004.

⁸⁴ Medieval Cambridge Medieval History. The Eastern Roman Empire (712-1353) part 2. Cambridge: Cambridge University Press, 1924.

⁸⁵ Turpat.

⁸⁶ Turpat.

⁸⁷ Turpat.

Viens no ārsta Zakria al-Razi skolniekiem Alī ibn Rabbans (9 gs.) uzrakstīja pirmo enciklopēdiju medicīnā *Firdous al Hikamah* (Gudrības dārzs), kurā starp citu viņš aprakstīja indiešu medicīnas prakses.⁸⁸

Lielu ieguldījumu arābu medicīna veica tā laika ārsts un filozofs Avicena jeb Abu Ali Sina (980.-1037.), kura enciklopēdisko darbu *Kitab al Kanun fi-t-tibb* – (Medicīnas zinātnes kanons) 12.gs. pārtulkoja latīņu valodā tulks Kremonas Gerards. Šajā darbā sengrieķu un romiešu ārstu priekšraksti tika izprasti un pārstrādāti saskaņā ar arābu medicīnas sasniegumiem.⁸⁹

Antīkā mantojuma apgūšana deva iespēju arābiem attīstīt eksaktās un dabas zinības, proti, matemātiku, astronomiju, ģeogrāfiju, medicīnu un ķīmiju. Arābu astronomijas un matemātiskās ģeogrāfijas pamatā ir grieķu zinātnieka Ptolemaja darbi. 8. un 9. gadsimta beigās parādījās divi Ptolemaja darba *Almagest* (الكتاب المجسطي *alkitab al-madffest*) tulkojumi arābu valodā. Viens no šiem tulkojumiem nonāca viduslaiku Eiropā un tika pārtulkots latīņu valodā.

Ģeometrijā un trigonometrijā virkni svarīgu atklājumu veica al-Batani (9.-10.gs.) un Abu al-Vafa, astronomijas tabulu autors. 827.gadā mūsd. Sīrijas tuksnesī tika veikta meridiāna loka mērījumi. Sākot no 9.gs. daudzās pilsētās tika izveidotas observatorijas. Ļoti plaši bija izplatīta arī astroloģija.⁹⁰

Mongoļu iekarotāju iebrukums kalifātā un Bagdādes nopostīšana satricināja visu islāma pasauli līdz pašiem pamatiem. Kalifāta galvaspilsētas, Bagdādes, bojāejas laikā mongoļi izdemolēja neskaitāmas bibliotēkas, unikālas mākslas un zinātnes krātuves, kas bija veidotas daudzu gadsimtu laikā. Grāmatas tika dedzinātas vai izmestas upē, mošejas, skolas, slimnīcas un pilis tika izlaupītas un nodedzinātas.

Bagdādes ieņemšanai bija katastrofāla ietekme uz visu tālāko musulmaņu civilizācijas attīstību, kas turpinājās vairāku gadsimtu laikā, un šīs katastrofālās kataklizmas briesmīgā būtība pilnīgi pārtrauca zinātnes un kultūras izaugsmi islāma valstīs, kā arī netieši negatīvi ietekmēja zinātnes attīstību citās valstīs. Tāpēc nav nekāds brīnums, ka ievērojams persiešu

---

⁸⁸ Turpat.

⁸⁹ Turpat.

⁹⁰ Turpat.

dzejnieks Saadi Širazi (1184.-1291.g.) sakarā Bagdādes krišanu uzrakstīja savu sēru dziesmu veltītu šim notikumam.⁹¹

---

⁹¹ O. Harraswitz. *A History of Muslim Philosophy with Short Accounts of other Discipline and the Modern Renaissance in Muslim Lands*, v.2. Germany, Wiesbaden: Rutgers University, 1966.

5. AB SIDU IMP RIJAS KRĪMĀNA

5.1 Kalif ts Bu du var (945.-1055.)

10. gadsimtā vidū novājinātā Abāsīdu impērija saņēma jaunu, graužošu triecienu, no kura viņiem vairs nekad neizdevās atkopties. Kalifāta austrumu provinces kopā ar mūsd. Irāku⁹² un Bagdādi iekaroja irāņu kalnieši no Buīdu (بويهون Buihūn) (Buvaihidu) klana⁹³.

945. gadā irāņu kalniešu (deilemiti) karaspēks šītu Buīdu dinastijas vadībā ieņēma Bagdādi. Ar Bagdādes ieņemšanu, Buīdu iekarošanas intereses norima un viņi faktiski neieviesa kaut kādas būtiskas izmaiņas kalifāta politiskajā struktūrā. Pēc dažām svārstībām viņi nolēma saglabāt Abāsīdu kalifu viņu izveidotās valsts priekšgalā kā garīgo valsts galvu. Valsts pārvaldes tiesības pārņēma buīdi. Kalifs pazaudēja galmu un savu gvardi. Pirmais iekarotāju valdnieks Muizs ad-Dauls (vald. 945.-967.g) piešķīra kalifam divus tūkstošus dināru uzturam (kalifa al-Mutadida laikā tikai galma uzturēšanai dienā vajadzēja septiņus tūkstošus dināru). Valsts pārvaldes resori un ministrijas (divan) tika samazināti līdz minimumam. Daudzo resoru vietā tika izveidots tikai viens. Kalifa al-Mustakfi (vald. 944.-946.) (أبو القاسم عبد الله ابن المكتفي) *Ab al-K sim Abdall h ibn al-Muktaf*) pats pirmais mēģinājums izrādīt savu patstāvību – apcietināt vienu no šītu līderiem – maksāja viņam troni un vēlāk arī dzīvību. Viņa pēctecis Al-Muti (vald. 946.-974.g.), pēc tam nākošais kalifs at-Tai (vald. 974.-991.g.) valsts lietās neiejaucās. Tomēr neraugoties uz to, ka Abāsīdu kalifiem buīdi atvēlēja tikai „virspriestera lomu”, viņi nepazaudēja pilnīgi savu politisko autoritāti. Taisnību sakot, pirmo buīdu valdnieku Muiza ad-Daula, Iza ad-Daula (vald. 967.-978.g.) un Aduda ad-Daula (vald. 978.-983.g.) valdīšanas laikā kalifs bija tīri nomināla persona – viņa vārds tika nosaukts piektdienas sprediķa lasīšanas laikā (hutba), tika kalts uz naudas, viņš deva savu investitūru valdīšanai⁹⁴. Tomēr sākot ar Samsama ad-Daula (vald. 983.-987.g) valdīšanas laiku sakarā ar iekšējām nesaskaņām Buīdu nometnē, kalifam bija reāla izdevība nostiprināt un palielināt savu politisko autoritāti⁹⁵.

Kaut gan arābu Irāka, proti, Bagdāde un tās apgabals veidoja tikai nelielu daļu no buīdu valsts teritorijas, tomēr Irākas nozīmē musulmaņu pasaulē netika zaudēta. Buīdu vidū valdīja patrimoniālā varas koncepcija, kas galu galā izsauca viņu valsts sadrumstalošanos, un viņi skaitīja, ka galvenais valdnieks viņu klanā ir tas, kas valdīja Bagdādē. Tāpēc Buīdu sultāni

⁹² Skatīt Att. Nr. 2

⁹³The Cambridge History of Islam. Volume IA. The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the first World War. Cambridge University Press, 2008., 147.lpp.

⁹⁴Густав Эдмунд фон Грюнебаум. Классический ислам. Очерк истории (600-1258), Наука, 1988. (lpp.224).

⁹⁵ C.E.Bosworth. *The Islamic dynasties: A Chronological and Genealogical Handbook*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1961., 94.lpp.

rūpējas par Bagdādi, tur notika liela celtniecība, pilsēta tika atjaunota, kā arī tika uzturēts Bagdādes kultūras statuss. Ļoti daudz Bagdādes labā paveica Aduds ad-Dauls. Viņa laikā Bagdādē tika pabeigta plaši pazīstamā, viņa vārdā nosauktā, hospitāļa celtniecība, tika uzcelta „zinātnes māja” ar bagātu bibliotēku, tika labiekārtoti un izgreznoti divu šiītu imamu –Musas al-Kazima un Muhameda Ibn Alī – kapi (mašhad al-Kazimain).

Aduda ad-Daula valdīšanas laikā Buīdu impērijas teritorijā izpletās no Kaspijas jūras krastiem līdz Kiramanam Irānā un Omanam Arābijā. Rietumos Aduds ad-Dauls iekaroja daļu no Hamanīdu zemēm Dzazirā, bet austrumos viņš veiksmīgi karoja ar Zijarīdiem Tabaristanā un ar Samanīdiem Horāsānā. Pirmo reizi islāma vēsturē Aduds ad-Dauls tika saukts šahinšahs, šo titulu saglabāja arī viņa pēcteči.

Pēc viņa nāves notiek Buīdu valstī notiek feodālisma tendenču pieaugšanas process un viņa pēcteču laikā impērija sabrūk vairākās valstiņās. Aduda ad-Daula dēli sāk savā starpā cīņū par varu, jo visu atzītas vienpersoniskas dinastijas galvas vairāk nav, un buīdu valsts top par jaunu iekarotāju upuri.

5.2 Seldžūku ekspansija

10.gs. sākumā ziemeļos no Kaspijas un Arāla jūras mūsd. ziemeļrietumu Irānas ter. izveidojās tjurku cilšu apvienība, kuras priekšgalā bija Seldžūku dzimta. Ar laiku Seldžūku vai Seldžūkīdu dinastijas nosaukums sāka attiekties uz visām ciltīm, kas bija apvienotas. Seldžūku (Seldžūki vai Seldžūkīdi) (سلاجقة *Se dfl kiati*) ciltis sāka iesprausties islāma pasaules apgabalos, galvenokārt, Horzemā un Māvaranaharā. Galvenais seldžūku augstmaņu mērķis bija izplatīt savu varu uz nometnieku zemkopju iedzīvotājiem kaimiņu apgabalos⁹⁶.

Seldžūkidu priekšgalā bija divi Seldžūka mazdēli – Čagri Beks un Togrils Beks I. 1038. gadā Seldžūkīdi iekaroja Ziemeļu Horāsānu un Čagri Beks tika pasludināts par Mervas sultānu, bet Togrils Beks I (vald. 1038.-1063.g.) – par Nišapurā sultānu. Gaznevidu⁹⁷ dinastijas sultāns Masuds mēģināja pretoties Seldžūkidam, bet 1040. gadā viņa karaspēks tika sakauts pie Mervas. Gaznevidi zaudēja Horāsānu un nākošās desmitgades laikā (vald. 1040.-1050.g.) Seldžūkidu rokās nokļuva visas mūsd. Irānas teritorijas⁹⁸.

⁹⁶The Cambridge History of Islam. Volume IA. The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the first World War. Cambridge University Press, 2008., 157.lpp.

⁹⁷ Gaznevidi bija Dienvidafganistānas emīru dinastija, kas valdīja no 962.-1186. g.

⁹⁸ C.E.Bosworth. *The Islamic dynasties: A Chronological and Genealogical Handbook*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1961., 115.lpp.

Seldžūkīdi pasludināja sevi par sunītu aizstāvjiem un šiītu - buīdu ienaidniekiem, kurus viņi apsūdzēja kalifa varas uzurpēšanā. Togril Beks I ar savu karaspēku devās uz Bagdādi un 1055. gadā viņš bez sevišķām grūtībām to ieņēma un piespieda kalifu al-Kāimu (vald. 1031.-1075.) (عبد الله القائم بأمر الله *Abdull ha al-K ima Biamrall hu*) pasludināt viņu par Austrumu un Rietumu sultānu un valdnieku. Kalifa rīcībā Togriļs Beks atstāja, tāpat kā to darīja iepriekš buīdi, iluzorisko garīgo varu. Tā notika diženās Seldžūku impērijas piedzimšana. Seldžūka pēcnācēji – Seldžūkīdi bija dedzīgi sunīti un izrādīja kalifam visas rituālos noteiktas ārīgas godbijības zīmes. Togril Beks I personīgi ieradās Bagdādē, lai saņemtu investitūru, krita ceļos un bučoja zemi kalifa al-Kaima priekšā, bet tajā pašā laikā koncentrēja varu savās rokās. Seldžūku sultānu attiecības ar Bagdādes kalifiem bija diezgan sarežģītas. Togril Beks I mēģināja nodibināt labas attiecības ar kalifu, apprecot viņa meitu, un tajā pašā laikā nodeva kalifa rīcībā Bakubu un citas Irākas zemes. Sultāna Alp-Arsalana valdīšanas laikā no 1069. līdz 1070. gadam, tika atjaunota hutba⁹⁹ (خطبة *Hutba*) par godu Abāsīdiem Mekā un Medīnā¹⁰⁰.

1059.gadā bijušais buīdu karavadonis Arslans al-Basasiri mēģināja atgriezt buīdu varu Bagdādē piesaucot palīgā Fātimidus. Bet Togril-beks I rīkojās ļoti enerģiski, viņš ar karaspēku ieradās Bagdādē sakāva Buīdu karavadoņa vienību, sodīja Arslanu al-Basasiru ar nāvi, un atjaunoja Seldžūku varu Bagdādē.

Seldžūkīdu iekarojumi turpinājās arī Čagri Beka dēla sultāna Alp-Arsalana (vald. 1063.—1072.g.) valdīšanas laikā. Seldžūkīdu valsts sastāvā jau bija visas mūsd. Irānas, Irākas, Armēnijas, Azerbaidžānas, Austrumgrūzijas ter., kā arī lielākā Mazāzijas daļa¹⁰¹. Sultāna Malikšaha valdīšanas laikā (vald. 1072.—1092.g.) Seldžūkīdu valsts sasniedza vislielāko varenību savā attīstībā un tās sastāvā bija milzīga teritorija no Amudarjas upes un robežas ar mūsd. Indiju austrumos līdz mūsd. Ziemeļu Sīrijai rietumos. Malikšaha valdīšanas laikā viņa galvaspilsēta atradās Isfahanā¹⁰².

Pēc sultāna Malikšaha (ملكشاه *Malik– h*) nāves 1092 gadā Seldžūkīdu valstī sākās brāļu kari valdošā klana starpā, kas deva iespēju Abāsīdu kalifiem zināmā mērā atjaunot savu varu Irākā. Kad 1157. gadā kārtējais Seldžūkīdu sultāns Muhammads II (1153.-1160.g.)¹⁰³,

⁹⁹ Musulmaņu svētruna, sprediķis, ko imams lasa piektdienās un svētku dienās.

¹⁰⁰ The Cambridge History of Islam. Volume IA. The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the first World War. Cambridge University Press, 2008.

¹⁰¹ Skatīt att. Nr. 3

¹⁰² Turpat.

¹⁰³ T.W.Arnold. *Cambridge Medieval History. The Eastern Roman Empire (712-1353) part 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1924.

Rietumu Irānas valdnieks, apļena Bagdādi, kalifam uzticīgais karaspēks novērsa visus sultāna Muhammada II mēģinājumus ieņemt pilsētu. Pateicoties šiem notikumiem, Abāsīdu autoritātes izaugsme tā iespaidoja Sīrijas valstiņu valdniekus, ka tie vērsās pie Abāsīdu kalifa al-Muktafī (vald. 1136.-1160.g.) pēc palīdzības, lai tiktu galā ar krustnešu iebrukumiem Sīrijā. Krusta karu sākumā Sīrija sastāvēja no daudzām maziņām valstiņām, kur valdīja atsevišķu pilsētu valdītāji, emīri-karavadoņi un beduīnu šeihi, kuri savā starpā bija nemitīgos konfliktos. Tomēr Bagdādei visu laiku draudēja iebrukšana no vienas vai otras puses, kas radīja pilsēta ārkārtīgu nervozitāti un nestabilitāti, jo jaunos nodokļus un karaspēka uzturēšanas izdevumus pilsētniekiem bija jāiznes uz saviem pleciem.

Par pirmo neatkarīgo valdnieku no buīdu laikiem var skaitīt kalifu al-Muktafī, kura valdīšanas laikā bija novērojama pāreja no politiskās un ekonomiskās atkarības uz valstisku neatkarību. Šajā laikā kalifa karaspēks atbrīvoja no seldžūku administrācijas gandrīz visu Irākas teritoriju, ieņemot Hilu, Kūfu un Vasitu. Bagdādes kalifāts atguva galīgu neatkarību tikai kalifa al-Mustadi (vald. 1170.-1180.g.) (لمستضى بأمر الله *al-mustadi Birmill h*) valdīšanas laikā. Viņa priekštecis, kalifs al-Mustandžids (1160.-1170.g.) (المستجد بالله *Almustadfl d Bill hu*), sagatavoja tam augsni, iznīcinot beduīnu Mazijaditu dinastiju, kas bija vieni no Seldžūkīdu stiprākajiem sabiedrotajiem Irākā. Kalifam al-Mustadi izdevās izveidot draudzīgas attiecības ar aijūbīdiem¹⁰⁴ un Azerbaidžānas atabekiem¹⁰⁵.

Bagdādes kalifāta politiskais un ekonomiskais bija stāvoklis bija pietiekami stabils, kad kalifa tronī uzkāpa An-Nasīrs (أبو العباس أحمد الناصر لدين الله *Ab al-Abb s Ahmed Annaasir Lidinall h*), kura gandrīz pusgadsimta (1180.-1225.g.) ilgais valdīšanas laiks izveidoja veselu laikmetu kalifāta laikā. An-Nasīrs savienībā ar aijūbīdiem un Azerbaidžānas atabekiem paplašināja Bagdādes Kalifāta teritoriju uz Hamadanu, Rejas un Huzistānas rēķina un uz visiem laikiem darīja galu savai atkarībai no seldžūkiem.

Ievērojams An-Nasīra panākums ārlietu politikā bija draudzīgu attiecību nodibināšana ar ismailītiem 1211.-1212. gadā. Citādi izveidojās kalifa attiecības ar horzemšahiem, kas vēlāk atsaucās uz visas musulmaņu pasaules likteni. Kamēr horzemšahieši karoja ar pēdējo Seldžūkīdu Torgulu III, kalifs palīdzēja horzemšaham, jo cerēja, ka tas atdos viņa rīcībā dažas iekarotās zemes Rietumu Irānā, bet horzemšahs atteicās atsacīties no savu iekarojumu daļas. Kalifs redzēja, ka horzemšahu agresīvā iekarošanas politika ir ne mazāk bīstama Abāsīdu dinastijai kā seldžūku politika, un pārtrauca attiecības ar horzemšahu. An-Nasīra laikabiedri

¹⁰⁴ Aijūbīdi jeb Aijūbīdi valda no 1169. gada XV gadsimta beigām Ēģiptē, Sīrijā, Dijarbakrā, Jemenā.

¹⁰⁵ Seldžūku sultāna mācekli. Augsts seldžūku tituls.

ne bez pamata skaitīja, ka naids ar horzemšahu novājināja islāma pasauli un netieši veicināja mongoļu iebrukumu Bagdādes kalifātā. Viens no mēģinājumiem konsolidēt visu musulmaņu spēkus bija an-Nasīra futuva¹⁰⁶.

An-Nasīra futuva, kas pēc savas būtības bija oficiāli sankcionēta ideoloģiska sistēma un līdz ar ortodoksālajiem sunītu atzinumiem iekļāva sevī mēreno šītu, ismailītu un sūfisma filozofiskas, politiskas un ētiskas dogmas, tika izplatīta visos musulmaņu sabiedrības slāņos un veicināja visu politisko musulmaņu spēku savienības izveidi. 1210. gadā an-Nasīrs aicināja visus musulmaņu valstu valdniekus „iztukšot futuvas biķeri”. Uz šo aicinājumu atsaucās mūsd. Ēģiptes un Sīrijas ter. aijubīdi, Mazāzijas, mūsdienu Azerbaidžānas un Irānas teritorijas valdnieki, kā arī Alamutas ismailīti.

An-Nasīra pēctečiem, galvenokārt viņa mazdēlam al-Mustansiram (vald. 1226.-1242.g.), nepilnu divdesmit gadu laikā izdevās galīgi iznīcināt visus sasniegtos panākumus Bagdādes kalifāta iekšējā politikā un iztukšot valsts kasi, bet musulmaņu valstu savienība uz „nasīra futuvas” pamata tā arī panīka. 1242. gadā kalifs al-Mustansirs nomira, klīda baumas, ka viņš mira nedabiskā nāvē. Par viņa pēcteci kļuva kalifs al-Mustasims (1242.-1258.g.) (عبد الله بن المستنصر المستعصم بالله al-Mustasim Billāhu Abdallāhu bin al-Mustansir). Tas bija vājš cilvēks, tāls no politikas ar tieksmi uz izpriecām. Viņa valdīšanas laikā Kalifāta ekonomika tika galīgi sagrauta, un sākās sabrukums valsts lietās un politikā. No austrumiem Bagdādei tuvojās mongoļi, par kuriem stāstīja šausmu lietas.

5.3 Mongoļu iebrukums Bagdādes kalifātā

Mongoļu cilšu iebrukumi musulmaņu zemēs sākās vēl 11. gadsimta beigās. Čingizhana valdīšanas laikā mongoļi iekaroja Ziemeļu Ķīnu un pēc tam iebruka horzemšahu zemēs. Pēc Čingizhana nāves 1229. gadā par lielhanu tika ievēlēts Ugedejs. Viņa vadībā mongoļi sakāva pēdējā horzemšaha Džalal ad-Dīna (vald. 1221.-1231.g.) karaspēku un pilnīgi iekaroja Horāsānu. Mongoļi drausmīgi izlaupīja Mervu, Balhu, Geratu, Tusu un Hišpuru. Pēc Ugedēja nāves 1241. gadā, viens no mongoļu karavadoņiem Bidžu Noijons 1243. gadā sakāva Seldžūku sultāna Ruma Kaij Husurana II karaspēku un iebruka Mazāzijā un pasludināja sultāna zemes par mongoļu protektorātu. Tagad mongoļi atradās tiešā tuvumā no robežas ar Sīriju, un, kaut gan Seldžūkiem pēc kāda laika izdevās izdzīt mongoļus no Anatolijas, mongoļi turpināja iebrukt Mezopotāmijā no Irānas. 1251. gadā par lielhanu tika ievēlēts

¹⁰⁶ Savdabīgas musulmaņu-bruņinieku brālības, kuras kopš senatnes eksistējušas Irakā un Persijā.

Mungke (vald. 1251.-1259.g.). Viņš nosūtīja 30 tūkst. cilvēku lielu armiju ar savu brāli Hulagu priekšgalā uz Irāku un Irāku. 13. gadsimta laikā mongoļi vairākas reizes tuvojās Bagdādei, bet ar laiku iespējamie draudi pilsētai izzuda un Bagdādes aizstāvji nomierinājās un nekādus nopietnus pasākumus pilsētas aizsardzībai neveica¹⁰⁷.

Pēdējā Abāsīdu kalifa vezīrs Ibn al-Alkami ieteica viņam padoties iekarotājiem, nosūtīt Hulagam lielu kontribūciju un atzīt viņa varu atverot Bagdādes galvenos vārtus. Kalifs al-Mustasims ilgu laiku svārstījās pirms kaut kāda lēmuma pieņemšanas.

1256. gadā vasarā Bagdādē uzliesmoja pilsētnieku nemieri un Kalifāta karaspēka virspavēlnieks nolēma izmatot šo situāciju, lai gāztu esošo kalifu un iecelt citu Abasīdu dinastijas pārstāvi par kalifu. Virspavēlnieka plāni nāca gaismā un kalifs nolēma virzīt savu karaspēku pret mongoļiem. 1258.gadā janvārī mongoļu karaspēks sakāva Kalifāta karaspēku un aplenca Bagdādi.

10.februārī mongoļi iebruka Bagdādē un sarīkoja pilsēta asiņainu slaktiņu. Uz piekto dienu Hulags pavēlēja karaspēkam izbeigt slaktiņu un pilsētas izpostīšanu. Bagdādes iekarotāji visas musulmaņu grāmatas sameta Tigrā un upē ūdens bija vairākas dienas tumšs no tintes¹⁰⁸.

Al-Mustasimu piespieda izdot mongoļiem izdot visas zelta un dārgakmeņu krātuvju atrašanās vietas. Pēc liecinieku liecībām, kalifu mongoļi ietina tepiķi un to kratīja līdz viņa nāvei, jo pēc mongoļu ticējumiem, ja pat viens kalifa asiņu piliens nokristu uz zemes, tad visa pasaule tikta satricināta¹⁰⁹. Visus pārējos Abāsīdu dinastijas pārstāvjus gaidīja nāve.

Ar pēdēja Abāsīdu kalifa nāvi Kalifāts pārtrauca savu pastāvēšanu, bet Bagdāde uz visiem laikiem zaudēja islāma pasaules galvaspilsētas lomu.

Kalifātu kā garīgo institūcija likvidēja 1924.gadā pirmais Turcijas prezidents Kemaļs Atatjurks, ko līdz pat mūsu dienām daudzi politiķi, musulmaņi viņam to nevar piedot.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Philipp K. Hitti. *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present. Edition 6.* London: MacMillan 1956., 484.lpp.

¹⁰⁸ К.М. Королев, Ислам классический, М.: Эксмо, 2005.,47.lpp.

¹⁰⁹ Густав Эдмунд фон Грюнебаум. Классический ислам. Очерк истории (600-1258), Наука, 1988., 48.lpp.

¹¹⁰ Blythe, B. *Ataturk.* New York: New York University Press, 2000.

Nobeigums

Ar Abāsīdu kalifāta nozušanu iestājās veselas ēras beigas, kura iezīmēja vienotas musulmaņu valsts, kur visa vara piederēja vienam valdniekam, pastāvēšanas izbeigšanu. Izrādījās, ka Abāsīdu kalifāts bija pēdējā valsts, kas izmantoja Mezopotāmijas dabas bagātības, lai nodrošinātu milzīgas impērijas dzīvotspēju. No trešā gadu tūkstoša līdz mūsu ērai, sekojošas viena aiz otras šumēru, babiloniešu, asīriešu, aramiešu persiešu un irāniešu Sasanīdu valstis izmantoja auglību, kuru Tigras un Eifratas upes dāsni atvēlēja šai zemei, lai veidotu lielās civilizācijas un pasaules impērijas. Abāsīdi bija pēdējie valdnieki, kas sekoja šai senajai tradīcijai.

10. gs. sākumā šī izpostītā un pamestā zeme, kuru pārvaldīja alkatīga un zaglīga administrācija, kuru izpostīja zaldātu marodieru bandas, jo tiem nemaksāja algas, vairs nevarēja uzturēt neko izņemot sīkas valstiņas. Reāla vara islāma pasaulē pārgāja uz Ēģipti, pēc tam uz Irānu, vēlāk uz Turciju.

Tomēr atmiņa par kalifātu tika saglabāta visās nākošās paaudzēs. Visu laiku musulmaņi glabāja savā atmiņā kalifāta varenību un centās atjaunot tā varu un prestižu. Līdz šim laikam tiek lasīti dzejnieku darbi, kurus atbalstīja Abāsīdu kalifi. Abāsīdi noteica musulmaņu monarhijas stilu un veidu, viņi parādīja kā jāuzvedas kalifam un vezīram, kādam jābūt galmam.

IZMANTOT LITERAT RA UN AVOTI

Zinātniskā literatūra:

1. Tayeb el-Hibri. *Reinterpreting Islamic Historiography: Harun al-Rashid and the Narrative of the Abbasid Caliphate*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1999.
2. C.E.Bosworth. *The Islamic dynasties: A Chronological and Genealogical Handbook*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1961.
3. T. E. Rutledge. *The Influence of Islam in Turkey*. Monterey, California: U.S. Naval Postgraduate School, 1981.
4. B. Blythe. *Ataturk*. New York: New York University Press, 2000.
5. P.M.Holt. *The Cambridge History of Islam. Volume 1A. The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the first World War*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 2008.
6. Jonathan P. Berkey. *The Formation of Islam: Religion and Society in the Near East, 600-1800*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 2003.
7. Chase F. Robinson. *Empire and Elites after the Muslim Conquest: The Transformation of Northern Mesopotamia*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 2000.
8. Philipp K. Hitti. *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present. Edition 6*. London: MacMillan 1956.
9. G. R. Hawting. *The First Dynasty of Islam: The Umayyad Caliphate AD 661-750 2nd edition*. London, England: Routledge, 2000.
10. T.W.Arnold. *Medieval Cambridge Medieval History. The Eastern Roman Empire (712-1353) part 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1924.
11. John L. Esposito. *The Oxford Encyclopedia of the Islamic world*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
12. R.N.Frye. *The Cambridge History of Iran Volume 4: The Period from the Arab Invasion to the Saljuqs*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1976.
13. Edited by D.Luscombe. *The New Cambridge Medieval History Volume 4: c.1024c.1198, Part 2*. England, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
14. O. Harraswitz. *A History of Muslim Philosophy with Short Accounts of other Discipline and the Modern Renaissance in Muslim Lands, v.2*. Germany, Wiesbaden: Rutgers University, 1966.

15. Fr. Gabrieli. *The Literary Tendencies in Islam*. –S. Stewart-Robinson (ed.) *The Traditional Near East*. New Jersey, 1966.
16. Terry Allen. “The Tombs of the 'Abbāsīd Caliphs in Baghdād”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 46, No. 3 (1983), pp. 421-431. Cambridge: Cambridge University Press.
17. Jere L. Bacharach. “Laqab for a Future Caliph: The Case of the Abbasid al-Mahdī. *Journal of the American Oriental Society*, vol. 113, No. 2 (Apr. - Jun., 1993), pp. 271-274. American Oriental Society.
18. R. Kimber. “The Succession to the Caliph Musa Al-Hadi. *The Journal of the American oriental society*, July-September 2001.
19. Daniel Elton. “Arabs, Persians, and the Advent of the Abbasids Reconsidered. *The Journal of the American Oriental Society*, vol. 117, No. 3 (July-September 1997), pp. 542. American Oriental Society.
20. I. Mahmood. “Religious Inquisition as Social Policy: The Persecution of the 'Zanadiqa' in the Early Abbasid Caliphate.” *Arab Studies Quarterly (ASQ)*, Vol. 16, No. 2.
21. M. Šūmane, J. Sīkstulis. *Nor d jumi par citvalodu pa- v rdu pareizrakst bu un pareizrunu latvie- u litar raj valod XV ar bu valodas pa- v rdi*. Rīga: Zinātne, 1982.
22. Густав Э. Грюнебаум. . (600-1258). Москва: Наука, 1988.
23. , 2, . Москва: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2002 .
24. Е. А. Беляев. , . Москва: Главная редакция восточной литературы «Наука», 1965.
25. Кеннеди, Х. , пер. с англ. Н. Тартаковской, АСТ Москва: Хранитель, 2007.
26. И. М. Филштинский. (750-1517) ., Москва: Восток -Запад, 2006.
27. К.М. Королев. . Москва: Эксмо, 2005.
28. А.Мюллер. . Москва: АСТ, 2006.
29. Мусаев М.М. . Москва: Институт Востоковедения РАН, 1997.
30. В.Бартольд, .Москва: Восточная литература, РАН, 2004.

31. Б. Я. Шидфар. . Москва: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1978.
32. Е. М. Жуков. . 3. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1957.

Uzziņu literatūra un interneta avoti:

33. Suzan Yalman. http://www.metmuseum.org/toah/hd/abba/hd_abba.htm [skatīts 2013.20.11]
34. http://drburnett.is-a-teacher.com/resources/textbook/gc1/Chapters/Written%20Text/wh07_te_ch10_s02.pdf [skatīts 2013.11.29]
35. <http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2012/10/HIST101-9.3.1-AbbasidDynasty-FINAL1.pdf> [skatīts 2013.10.24]
36. British Agent Mustafa Kemel Admits He is an Ethnic Jew. (<http://www.atajew.com>) [skatīts 01.12.13]
37. В. Степанова. (V ó XV), Хрестоматия. Москва: Просвещение, 1969.
38. Ат -Табари Мухаммад. *История посланников и царей*, Беляев В.И. (пер. с араб.). Ташкент: Фан, 1987.

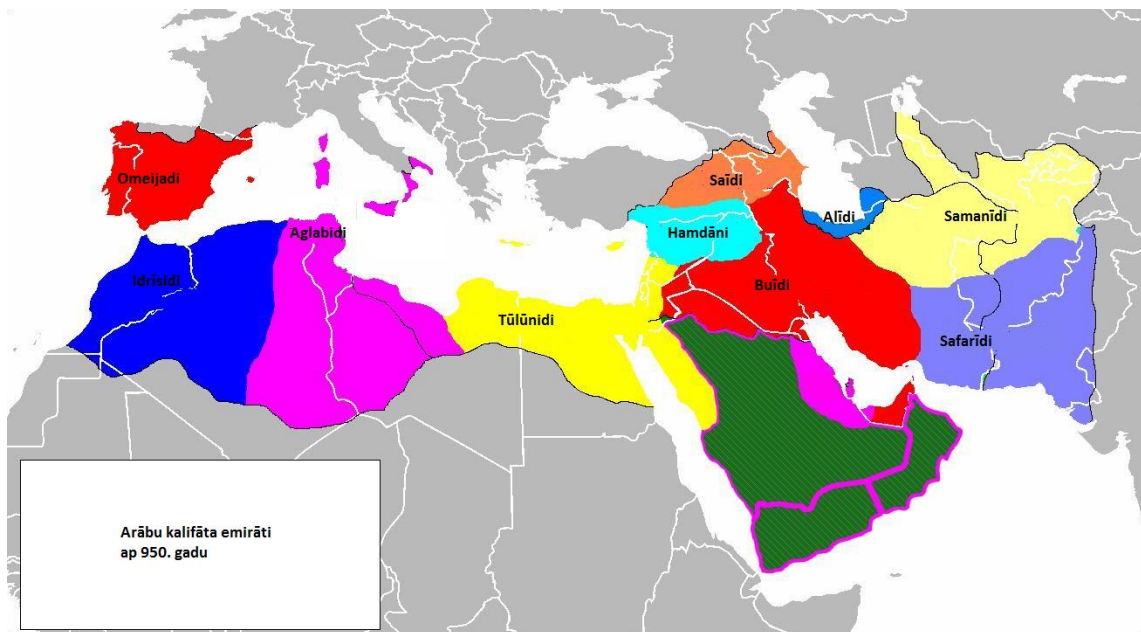
PIELIKUMS

Att. Nr. 1 Ab sidu imp rija 755. gad

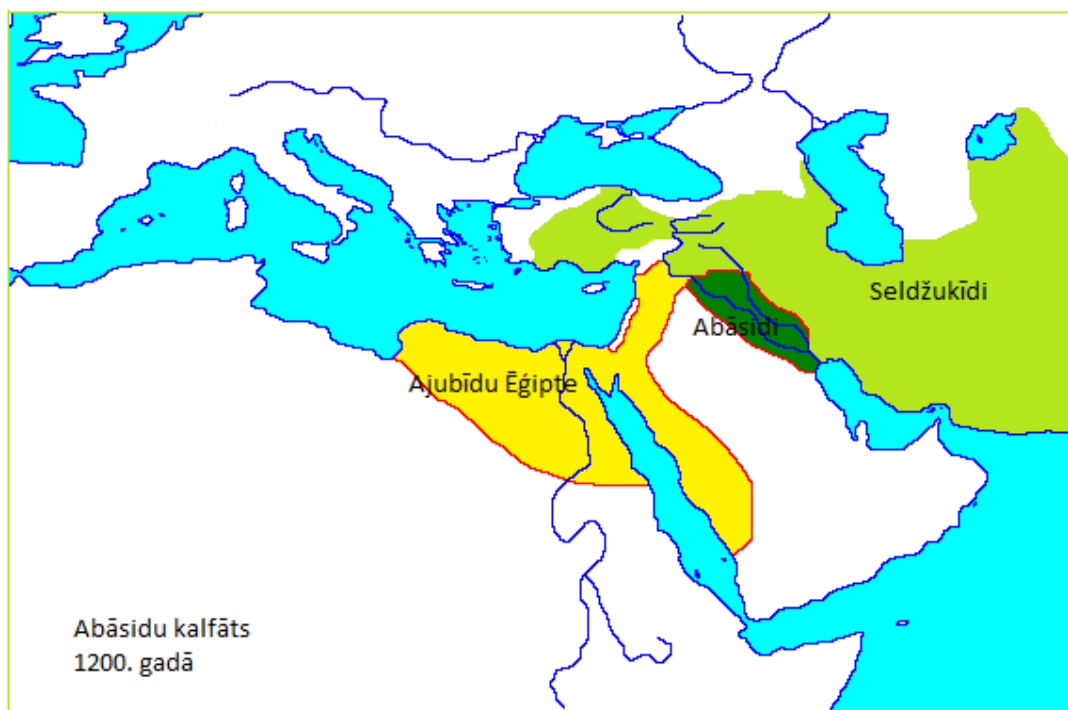
<http://www.zonu.com/fullsize-en/2010-01-01-11553/The-Abbasid-Caliphate-7501258.html>
[skatīts 2013.12.10]

Att. Nr. 2 Ar bu kalif ta emir tu karte 950.g

<http://islamicartandarchitecture.blogspot.com/2011/11/abbasid-architecture.html> [skatīts 2013.11.10]

Att. Nr. 3 Abāsidu kalifāts seldžuku ekspansijas laikā 1200. gadā

<http://www.zum.de/whkmla/histatlas/arabworld/abbasidhist2.gif> [skatīts 2013.12.10]

Bakalaura darbs “Abāsīdu impērijas sadrumstalošanās” izstrādāts LU Āzijas studiju nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Andrejs Radčenko

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: asoc. profesors Jānis Priede

Recenzents: profesors Leons Taivāns

Darbs iesniegts Āzijas studiju nodaļā 18.12.2013.

Komisijas sekretāre:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

___ .2013. prot. Nr. __, vērtējums ___ (_____)

Komisijas sekretāre: